БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 5 ПЯТНИЦА № 209 (8055).

Өртээ 2 көп.

БИР ДЕСКИ ЧОРУДАР

Бии-Хем районда мал чеминиң белеткели болгаш дужүт ажаап алыышкыны калбаа-биле чорып турар. Районнуң культура албан черлери ховунуң ажыл-ишчилеринге дузалаар, оларның культура талазы-биле негелделерин хандырар дээш ажылдаар ужурлуг.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи-биле райкүүскомнуң культура килдизи хову ажылдакчыларын ажаап алыышкын үезинде канчаар хандырар талазы-биле планны тургускан. Районнуң Культура бажыңының чанында 11 кижи киржикчилиг агиткультбригаданы четчелеп организастаан, ону директор эш М. Оюн баштап турар. Сиген кезиилдезинден эгелээш бригадаларга барып, оң ажыг концертти тараажыларга, сигенчилерге көргүскен. Концерттен аңгыда беседаларны, диафильмнер көргүспүшаап, кылгылаан агит-хуудустарны үндүргүлээн.

Районнуң киночетки дирекциязы кежер киноларының маршрут-графигин, бригадаларны, фермаларны хандырарын улам экижидерин барымдаалап, чаарты тургускан. Кодээ библиотекалар кежер библиотекажыгаштарының санын көвүдедип, оларны хову турлагларынче, бригада, фермаларже чедиргилээн. Бо талазы-биле Суштуң кодээ библиотеказы эки чүүлдерни кылган. Ынчалзажок, бригадаларда чедирген номнарны номчукчуларның камнчвайн турары хараадаачыг.

Күскү кампанияда ажылдап турар кижилерни хандырарын экижидер дээш районнуң культура-чырыдыышкын албан черлери бүгү чүүлдерни кылган деп амдызында чугаалап болбас. Чамдык кодээ культура бажыңнарында болгаш клубтарда агитбригадалар тургустунмаан. Өөк суурга тургускан агитбригада ажылын ара соксаткан. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының чамдыктары хову бригадаларынга ховар барып, ажаап алыышкынче кижилерни мобилизастаарынга, культура-массалыг ажылды калбартырынга партия организацияларынга багай дузалажып турар.

Кодээ ажыл-ишчилерни чугула кампания үезинде хандырарын экижидери-биле кады, культура албан черлериниң септелгезин, кышка белеткелин хынамчалыг чорудары чугула болгай. Бии-Хем районнуң культура одагларының эң хөй нуруузу септеттинген, одаар чүүл-биле хандыртынган. Ам колдуунда чамдык черлерде үүрмек ажылдар арткан. Ынчалзажок, районда ам-даа чедир кылдынмаан, сагышка дүвүренчиг чүүлдер эвээш эвес.

«Хадың» колхозта Культура бажыңынга септелгени багай эвес чоруткан болза-даа, ону кышкы үеде ажылдаарынга белен деп санаар барымдаа чок, чүге дээрге, одалга тову шуут белен эвес, ында кылыр ажылдар хөй. Одаар чүүл база сөөртүнмээн. Аржаанда клуб албан черинин септелгези кылдынмаан, дээвиириниң, ханаларының штукатуразы дужуп турар.

Хүтте клубка чорудар ужурлуг капитал септелге эгелевээн, аңаа тутса чогуур 200 олуттуг клубтуң таваа безин салдынмаан, ынчангаш ол септелге чугула. Ленинка суурда бичии клуб арыг-силиг, капитал септелге негеттинмес, ынчалза-даа ооң шалазын септээри черле албан турда, ол эгелевээн, одаар чүүлү база чедиртинмээн. Районнуң культура албан черлеринге одаар ындыг чүгле кезии чедиртинген. Моон алгаш көөрге, районнуң культура ажылдакчылары кышка белеткелди дүргедедир дээш шалыпкын хемчеглерни алза эки.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдер-биле холбаштыр культура-чырыдыышкын албан черлери бүгү ажылдарны дески чорудар ужурлуг. Маңаа бирги ээлчегде культура-массалыг ажылдарның утка-шынарын бедидип, ону хөй янзы хевирлерге калбартыры хамааржыр. Бо талазы-биле эки чүүлдер клуб албан черлеринде кылдынып турза-даа, чамдык черлерде байдал ындыг-ла эки эвес.

Моон бир чылдагааны болза, районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының кодээ клубтарга методиктиг дузаны эвээш чедирип турарында. Ол ышкаш чамдык клубтарның ажылдакчылары удаа-дараа солчуп турары, культура ажылының талазы-биле тускай эртемниглерниң чедишпейн турары маңаа база чылдагаан болуп келген. Чижээ, Ленинка клувунуң эргелекчизинге бо чылын үш кижи солчуп ажылдаан. Клуб ажылдакчыларындан чүгле Суш клувунуң эргелекчизи тускай эртемниг. Методиктиг топ болур районнуң Культура бажыңынга ам-даа тускай эртемниг беш кижи херек.

Кадрлар четчелээшкининиң ындыг байдалдыындан клуб албан черлеринге чоруттунган культура-массалыг хемчеглерниң сан-түңү безин кылдынмаан, чоннуң негелде херегледери барымдаалаттынмаан. Байдал ындыг турда кодээ клубтарга методиктиг дузаламчы, кадрларны өөредири болгаш кижизидери чугула черни ээлээп турар ужурлуг. Колхозтарның болгаш совхозтарның партия, профэвилел организациялары культура одагларының ажыл-чорудулгазын хүн бүрү удуртуру, оларның ажылынга үргүлчү дузалаары күзенчиг.

Л. БЕДАРЕВА.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының Төп Комитединден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи, Совет Эвилелиниң улуг өңнүү эш Хо Ши Минниң 80 харлап бар чораан назылыында,

1969 чылдың сентябрь 3-те Ханойга бергe чүрек аарыынга таварышкаш мөчээн дугайын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң Доктаамал комитединге Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанга

Ханой хоорай

Эргим эштер,

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, совет коммунистер, бистиң чуртувустуң бүгү улузу Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи, ВАП ТК-ның Даргазы бистиң шуптувуска эргим эш Хо Ши Минниң мөчээнинге холбаштыр силер-биле; бүгү вьетнам улус-биле кады кажыыдап тур.

Маадырлыг вьетнам улустуң улуг оглу, делегейниң коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Совет Эвилелиниң улуг өңнүү бистен чарылды.

Революсчу эш Хо Ши Мин бодунуң бүгү кайгамчык амыдыралын, бодунуң бүгү талантызын бодунуң улузунуң келир чырыткылыг үези дээш, марксизм-ленинизмниң тиилелгези дээш демиселдиң херээнге берген. Вьетнам улустуң ооң хосталга болгаш социализм дээш демиселинге хүлээп көрдүнген баштыңчызы болур Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязын марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш тургузарынга ооң киирген салыышкынын үнелеп четпес. Ооң удуртулгазы-биле август революциязын боттандырган, Мурнуу-Чөөн Азияда баштайгы социалистиг күрүне Вьетнам Демократтыг Республика ол революцияның оюнга төрүттүнген. Эш Хо Ши Минниң соруун киирген вьетнам улус болза Вьетнам Демократтыг Республикага удур империалистиг агрессияга өлүмнүг согуушкунну таварыштырган. АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының интервенциязынга удур, Мурнуу Вьетнамны хостаар дээш күчүлүг демиселди калбарган.

Эш Хо Ши Минниң хайныккан энергиязы, ооң демир дег күзел-соруу, чалданыш, чаныш-сыныш чок эрес-маадырлыы, ооң-биле кады бөдүүнү болгаш кижизиг Вьетнамга. Совет Эвилелинге, бүгү делегейниң коммунистеринге болгаш демшилгелиг кижилеринге ханы ынакшылды болгаш хүндүткелди чедип алган. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет кижилер ВАП биле СЭКП-ниң аразында, Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның улустарының аразында акы-дугма найыралды хөгжүдеринче эш Хо Ши Минниң угландырган мотаг чок күженишкиннерин бедик-биле үнелеп турар. Туруштуг марксичи-ленинчи, бистиң партиявыстың, бистиң чуртувустуң улуг өңнүү болур ооң дугайында чырыткылыг туресказл Совет Эвилелинге кезээде кадагалаттынып артар.

Бо агр чидириг-биле холбаштыр ханы кажыыдалды илергейлеввишаан, бис Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы, бүгү вьетнам улус эш Хо Ши Минниң чагыгларын быжыы-биле удуртулга болдуруп, Вьетнам Демократтыг Республикага социализмни хөгжүдерип болгаш быжыглаарын чедип алыр, Вьетнамның хосталгазының, хамаарышпас чоруунун, чаңгыс эвиниң болгаш демшилгезиниң херээн шиитпирлиг камгалаар, совет-вьетнам найыралды, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээрзинге бүзүрээр бис. Бо талазы-биле вьетнам коммунистер, Вьетнамның улузу СЭКП-ниң, бүгү совет кижилерниң бүрүн деткимчезинге кезээде даянып болур.

Москва, Кремль
1969 чылдың сентябрь 4.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

АВТОМАШИНАНЫ ЭКИ АЖЫГЛААР

Дужүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыры—амгы үениң эң кол сорулгаларының бирээзи. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниязынче чүгле тараажылар эвес, а бүгү чонну хаара туткан, Дужүт — бистиң байлаавыс. Бо хүннерде республиканың хову-шөлдеринде хайныккан ажыл-иште чолаачылар боттарының эвээш эвес үлүг-хуузун киириштирип турар.

Дужүт ажаалдазынга киржир автомашинаның ажыглалын экижидип, бүдүрүмчелиг ажылдаарынче Тываның автотранспортчуларын СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели кыйгырган болгай. Бистиң чолаачыларывыс, септекчилеривис ону изиг-биле деткип, социалистиг чарышты калбарткан. Кызылдың № 2 АТБ-зиниң коллективи ажаап алыышкын кампаниязынга шудургу ажылдаарын шиитпирлеп, социалистиг хүлээлгезин алган. Оларның эгелекчи саналын республиканың бүгү автотранспортчулары деткээн.

Хову-шөлдерде ажылдап, силос, тараа сөөртүрүнге шалыпкып, бедик бүдүрүкчүлүг киржип турар чолаачылар эвээш эвес. Чадаананың № 1, 2, 3 автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары күш-ажылчы тура-соруккурун көргүзүп, улуг үүлени күүседип турарын солуннар бижип, радио, телевидение дамчыдып турар.

Ажаап алыышкында чолаачыларның ажыл-иши-биле таныжар дээш тараалаң Таңдының «Межегей» совхозка, «Коммунизмниң херели» колхозка чордувус. Ол ажыл-агыйларны шилип алганывыс таварылга эвес. Ында чаңгыс коллективтиң автомашиналары ажылдап турар.

Таныжылга «Коммунизмниң херели» колхозтуң Оңгар-Ховуда бригадазындан эгелээн. Ажаалда эгелээриниң ырак мурнунда-ла республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктааткан ёзугаар «Сельхозтехниканың» автобаазазы 26 автомашинаны ынаар чорударын көрген турган.

Чаъс-бораң болган ужурундан турлагга тараажыларның хөй кезии-биле хары угда ужураштывыс. Колхозтуң кол агрономы Герман Юганович Таль база ол үеде аңаа келген.

Ажыл-херек дугайында чуганың кол кезии автомашиналарның, чолаачыларның ажылы ээлээн чүве. Автомобильдер чедишпезинден силос салыры-даа узамдыгып, тараа бастырып турган комбайннарда аңаа туруушкунга таварышканын факт, чижектер-биле бадыткап чугааладылар.

Август 8-тен бээр автомобильдер кээп эгелээн. Ол үеде агаар-даа элээн таарымчалыг турган. Манап турганы 20 машина шуптузу келбээн, доктаамал он-на хире машина ажылга киржип келген.

Чолаачылар турлагга доктаап, шаг-үени бүрүн ажыглаар, бүдүрүмчелиг ажылдаар хүлээлгелиг келген. Ынчалзада келген дузалакчылар колхозтуң турлаанга хаая хонуп, Кызылда аалдарынче чанып, эртен ол аразының оруун эртеринге база эвээш эвес үени, кывар-чаар бүдүмелдерни чарыгдап турганын канчап таарымчалыг деп санаарыл.

Август 31-ниң хүнүнде Оңгар-Ховуга чаңгыс-даа машина келбээн. Ол хүн кукурузаа кезип турган комбайннарның хөй кезии аңаа турган. А тараа шөлүнге байдал база дүвүренчиг болган. Колхозтуң тракторларынга кожуглар кылып, таарыштырганы, бүгү автомашиналарны (мал ажылындан безин хостааш) ховуже чорударга-даа ажыл чер албайн турган.

Моон алгаш көөрге, «Сельхозтехниканың» автобаазазы (директору эш Симонов) кодээ ажыл-агый кампаниязынга киржир автомашиналарның ажыглалын экижидер дээш, шоолуг кичээнгей салбайн турар-дыр деп түңнел үнер.

Ынчалза-даа колхозтуң кожазында «Межегей» совхозта байдал-биле таныжаалы.

Улуг ажыл-агыйже чорудар машинаның саны база көвей. «Межегей» совхозка 50 машина ажылдап ужурлуг. Ол хире четпес-даа болза, 40 ажыттың совхозче чоруткан. Олар ажылдап-даа турарлар.

Чолаачыларның аразында күш-ажылга шылгарап, кызымаан, соруккурун көргүзүп турар кижилер эвээш эвес. Силос салыышкынынга киржип турган чолаачылар Г. Зворыгин, А. Паравицын, А. Пузанев, А. Дмитриев болгаш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Оларның эдилеп турары машиналарның техниктиг ажаалдазы эки, аңаа туруушкунга таварышпаан. Совхозтуң № 4 бригадазынга ажылдап турган чолаачыларның бригадири Александр Сергеевич Тюмкин бо чыл-биле 16 катап дужүт ажаалдазынга киржип турар. Ол күш-ажылды таарыштыр организастаар талазы-биле улуг дуржулгалыг. Ынчангаш ооң удуртуп турары бригада бедик көргүзүглерни чедип алган.

Автоколоннаның начальниги, транспорттуң хоочун ажылдакчызы Николай Алексеевич Колупаевке ужуражып, чугаалаштывыс.

— Совхозтуң талазындан бистиң ажылдаарывыска таарымчалыг байдалдарны тургуспааның демдеглекседим — деп, ол чугаазын эгеледи.

Силос салырынга ажыл организас чок болуп турганы, оңгарларже автомашина таарыштыр келир чер чок, аңаа быжыглаан тракторларның марказы таарышпас чүүлдер тургулаан. Ооң уламындан машиналар үрелир, аңаа турар чоруктар чайлаттынмаан.

Бирги бригадага ногаан масса сөөртүп турган машиналар бежаи кудуп алыр дээш аай-дедир 28 километр орукка халыдар ужурлуг. Ол орукту кызырып болурунуң аргазы турган.

Чемненилгениң, чолаачыларның дыштаныылгазының айтырыглары база чедир шиитпирлеттинмээнин олар демдеглеп турганнар.

Автобаазаның талазындан чедир көрбээн чүүл болза кадрлар-биле четчелеттинмээни болур. Ооң харазындан «Коммунизмниң херели» колхозче болгаш өске-даа ажыл-агыйларже четчир санныг машиналарны чорутпайн барганын эш Колупаев чугаалаан.

«Межегей» совхозтуң кол агроному Григорий Васильевич Бондаренко база чолаачыларга негелделерлиг. Үе-шагны чоп ажыглап, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыырының айтырыглары чолаачыларда багай. Агаарга сыдап алгаш, ол-бо черлерже боттуң хуузунда херээн бүдүрүп халыдып турар, чок болза Кызыл кайы сен дээш чоруптар чүүлдер барын ол шүгүмчүлээн. Шынап-ла, мурнунда хүн суттур чаъс чагганындан, ажылды түр соксаткан турган. А эртенинде, азы сентябрь 2-де, чаашкыннап-даа тураа силос салып болур арга турган. Ынчалза-даа чолаачыларның хөй кезии ажылче үнмээн. Дүъш соонда ажыл эгелээн.

Бо чижектерден чамдык түңнелдерни кылып болур. Ажыл-агыйлар, автотранспортчулар коллективтери бот-боттуга дузалажып, организастыг хемчеглерни баш удур-ла алыр турган. Ынчаарга четпестерни ииги күш-биле, буруну ол-бо талаже чая каап турбайн, демниг ажылдап тургаш, чайладып болур ийик.

Чолаачыларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, ёзулуг хей-аът киирикчи социалистиг чарыштың калбартыры чугула. Ол ажылды баазаның партия организациязы-даа, совхозтуң парткому-даа чорудар ужурлуг. Чүгле кызымак ажыл, чуткул, кижизидилге эки түңнелди бээр. Ынчан автотранспортчулар дужүт дээш демиселге улуг салыышкынын киирер.

Агаарның байдалы экижип орар. Мал чеминиң белеткели адакталып бар чоруур. А тараа дээш ажыл улам хайнып. Бистиң демдеглээнивис чамдык четпестерни демин узуткап, эки ажылдаары негеттинип турар.

М. СМИРНОВА.

МУРНАКЧЫЛАРГА ИЗИГ БАЙЫР!

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинге уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бо чылын күрүнеге дүк дужаарының чыл планнарын: Каа-Хем—124,5 хуу, Бии-Хем—117,6, Улуг-Хем—100,7, Тожу—108, Чөөн-Хемчик — 102,1, Таңды — 101,3 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк дужаары бо районнарда ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бо болза юбилейге уткуштур алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш үстүнде районнарның ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң, партия болгаш совет органнарның күженишкинниг ажылының түңнели-дир.

Ооң-биле кады республиканың чамдык Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнары күрүнеге дүк садарының чыл планын күүсетпейн, хожудап турарлар. Олар үстүнде мурнап турар районнарның үлегери-биле күрүнеге дүк дужаарының планын дарый күүседириниң хемчеглерин боттандырары чугула.

* * *

Кызыл хоорай Совединиң «Кара-Хаак» совхозунуң эр, херээжен ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери күрүнеге мал ажылының продуктуларын дужаарының чыл планын сүттү 101,4, эътти 115,3, дүктү 120,4 хуу кылдыр чедиишкинниг күүсеткенин база Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары күрүнеге дүк садарының чыл планын 108,5 хуу, сиген белеткелиниң планын 101,3 хуу, тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткенин СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

«Кара-Хаак» совхозтуң коллективиниң 270 центнерден эвээш эвес сүттү, 374 центнер эътти күрүнеге немей дужаар дээн патриотчу чуткулун база Жданов аттыг колхозтуң ажыл-ишчилериниң мал ажылының продуктуларын болгаш тарааны күрүнеге садарын, мал чемнериниң белеткелин үргүлчүлеп турарын СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели изии-биле деткээн.

Совхозтуң ажылдакчылары моон соңгаар ногаа культураларының талазы-биле планныг өнаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир, келир чылдың дужүдүнге черни эки белеткээр дээш база колхозтуң ажыл-ишчилери мал кыштаглалдыышкынынга эки белеткенир, ажаап алыышкынны өй-шаанда доозар, эки шынарлыг үрезинни, мал чеми тарааны урар, черни белеткээр, шөлдерже четчир хемчээлдиг органиктиг чемишчидилгени сөөртүп төгер дээш улам күженишкинниг ажылдааш, ооң-биле В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга, Совет Тываның 25 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илереткен.

Ногаан үүже

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхоз хөй малдыг, улуг ажыл-агыйның бирээзи. Эрткен чазын совхоз 700 га кукурузаны тараан. Сөөлгү хүннерде ол хоолулуг чемни бүрүн ажаап ап, 9897 тонна ногаан үүжени шыгжаан. Ол культурадан гага онаапып 160 центнер дужүттү алган.

Ажыл-агый бодуун чем-сиген белеткээриниң планын 81 хуу чедирип, 3400 тоннаны белеткээн. Сиген белеткелинде 400 ажыг кижиниң 300-ау хол кадыырлыг. 4 трактор агрегады, аъттың 10 машиназы туруушкун чок ажылдап турар.

САДЫП АЛЫЫШКЫН

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының чыл планы канчаар күүсеттинип турарын сентябрь 1-ниң медээзи-биле көргүзерге мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Бии-Хем	86,2	44,9	117,5
Кызыл хоорай Соведи	82,4	46,5	96,9
Тожу	75,9	54,4	108,0
Чөөн-Хемчик	64,2	38,0	102,1
Каа-Хем	64,2	53,4	124,5
Таңды	63,8	53,2	101,3
Барыын-Хемчик	60,1	61,5	84,8
Улуг-Хем	59,6	38,3	100,7
Өвүр	54,1	28,4	94,2
Бай-Тайга	53,5	38,5	90,4
Эрзин	48,5	52,7	96,4
Тес-Хем	38,9	55,2	86,8
Мөңгүн-Тайга	—	16,2	83,8
РЕСПУБЛИКА	67,3	43,9	99,2

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының чыл планының күүсеттинип турары эрткен чылдың бо үезинде турганындан дыка куду болуп турар-дыр. Эрткен чылын сүт планы 78,1, эътти 54,0, дүктүү 102,5 хуу күүсеттинген турган.

ШАЛЫПЧЫЛАР МУРНАВЫШААН

Тараа культураларын ажаап алырын Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң тараажылары шалыпкынчыдып турарлар. Ылаңгыя, чеди дугаар бригаданың шөлдеринде 2230 гектар тарааның бир муң тозан үш гектар хирезин ажаап алган. Мында мурнакчыларны илередип, социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодараткан. Мурнунда-ла мурнап турган механизаторлардан Куулар Эрес-оол, Куулар Дадар-оол, Ооржак Эзир-оол олар шылгарап үнген. Күскү сезонда Эрес-оол 600 гаты кезип ажаарын хүлээнгеш, бо хүннерге чедир 270 гаты кезип, ажаап четтигипкен. Шалыпчыларның ажылдаарынга чаашкыныг хүннер шаптыктаваан болза, күш-ажылчы көргүзүглер оон-даа бедик болур турган. Ол бригаданың аныяк тараажылары кезилдени болгаш ажаалданы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирип, тарааның баш бүрүзүн черге кагбас дээш, эң-не шалыпкын, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип ап, кожазында шөлдерде беш, алды, чеди дугаар бригадаларның механизаторларын күш-ажылчы чарышка кыйгырган.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: чеди дугаар бригаданың эрес-кежээ комбайнерлери Куулар Эрес-оол, Куулар Дадар-оол, Ооржак Эзир-оол олар-дыр.

Авторнуң фотозу.

Муң тонананы немей дужаар

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң тараажылары бо чылын 2 муң тонна тарааны күрүнеге дужаар хүлээлгелиг. Тарааның дужүдүн кыпап көргеш, оон-даа хөйнү күрүнеге садып болур деп совхозтуң ажыл-ишчилери шиитпирлээн. Ынчангаш 3 муң тонна тарааны күрүнеге садар дээш ажылдап турарлар.

Комбайнерлер аразында бедик көргүзүг дээш чарыш калбарган. Ол чарышты коммунистер башкарып, боттарының күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп эгелээшкер. Партия бөлүүнүң организакчызы Кочнев лафетчиктер звенозун удуртуп, боду хүннүң-не ийи ээлчегниң нормазын күүседип турар. Ажаап алыышкын эгелээндеи бээр ол 300 ажыг га черниң кызылтазын кестирген. Звенонуң кежигүннери бо сезонда кижи бүрүзү 450 га черниң тараазын кестирер деп хүлээлге алган.

Хүлээлге күүсеттинген

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң аныяк малчыны Куулар Чечекмаа бо чылын чүс хойга онаапып тозан бештен эвээш эвес хураганны өстүрүп алырын, 2,7 килограмм дүктү кыргыырын болгаш бодунун өг-бүлезиниң күжү-биле 25 тонна сигенни мал чеминге белеткээрин хүлээнген турган.

Хоочун малчыннарның дуржулгазын өөренип, шиңгээдип алган ол хойжунун сөзү херек кырында ажылынга бадыткаттынган: чүс хойдан-на чүс ийи хураганны өстүрген болгаш хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,9 килограмм дүктү ол кыргып алган.

Чолаачы тараада

Кызылдың № 3 АТБ-де «К-608» маркалыг күчүлүг чүък машиназының чолаачызы Виктор Кузьмич Лукин уе бүдүрүлгеге ажылдап киргеле үр болган. Ол бо аразында бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунга кирип, чүък сөөртүлгезиниң ай, квартал планнарын үргүлчү күүседип келген. Ол эрткен августуң бүдүрүлге планын 115 хуу күүсеткен.

В. Лукин беш чылдың дөрткү чылының байлак дүжүдүн ажаажыры-биле Таңды районда «Элегес» совхозтуң элбек дужүдүн ажаажып аъттаныпкан.

С. ТАМЧАЯ.

Межегейниң бешки бригадазында

Фоторепортаж

— Дуу бар чыдар силос комбайнында кым ажылдап турарыл? — деп, «Межегей» совхозтуң бешки бригадазының бригадири Сергей Пантелеевич Тюленевтен айтырдым.

— Михаил Очур-оол — деп, ол харыылады. — Очур-оолдуң соондан үш-даа машина чорааш, ооң кескен кукурузазын оңгарже чедирип четтикпес, кайгамчык эки ажылдап турар эр боор!

Бригадир ооң соонда Михаил Очур-оолдуң дугайын тодаргай чугаалап берди. Бригадада силос кестирип турар дөрт комбайннардан ооң комбайны барык үрелбес, кезээде бурунгаар чүткээн чоруур.

Михаил Очур-оолдан **(бирги чурукта)** ооң өөрү Леонид Гольцов, Василий Смирнов болгаш Михаил Иванов олар тудак чок ажылдап турар. Гектар бүрүзүнден-не 150 центнер кукурузаның ногаан массазын алыр турган, бригада ол планны 200 центнер чедирип турар. «Шөлдерниң кадыны» — кукурузаның узун дурту чамдык черлерде 2—3 метр чедип турар болду. Ынчангаш «Межегей» совхозу кукурузазының чамдыызын «Тиилелге» болгаш өске-даа ажыл-агыйларга берген.

Кукуруза дажыңында «Сельхозтехника» автобаазазының чолаачылары хаара туттунган. **(Ийиги чурукта)** аныяк чолаачы В. П. Алексеевтир. Ол дуржулгалыг чолаачы ажылдарындан чыдып калбайн база кончуг эки ажылдап турар.

— Бистиң Ивановнавыс ышкаш поварны Кызылдың столоваяларындан хамаан чок, рестораннарындан-даа дилезе кайын тывар! — деп, кукуруза ажаакчылары болгаш тараажылар бо-ла чугаалажы бээр. Ол шын. Лидия Ивановна Хицко **(үшкү чурукта)** ам 30 чыл улаштыр повар болуп ажылдап келген, ынчангаш ооң чем белеткээри тергиин-не! Бешки бригада ам 10 муң ажыг тонна силосту салып дооскан. Чоокку хүннерде силостаашкын бүрүн доостур.

Оюн КОДУР-ООЛ.

Комсомол

амыдыралы

ЮБИЛЕЙЖИ АЖЫЛ-ИШ

Комсомолчулар ажылдавайн турар ындыг адыр колхозта чок. Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыры-биле олар социалистиг хүлээлгени алганнар. Ону күүседир дээш аныяктар күженишкинниг ажылдап турар.

Бо чайын колхоз мал чеми белеткээр планын күүседип алган, маңаа аныяктарның киирген үлүү улуг. Коммунист Ондар Кошкар-оол баштаан бирги сиген бригадазы 300 тонна мал чемин белеткээр планныг турган, 306 тонналы белеткеп алган. Тракторист комсомолчу Ооржак Угуй-оол сиген кезеринге эки ажылдаан; трактористер Ховалыг Базыр-оол, Ховалыг Кызыл-оол хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турганнар.

Ажыл-херектери-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган мурнакчы комсомолчуларның одуруу көвүдеп турар. Саая Бичии-оол, Саая Чочан, Маруся Монгуш, Ондар Алдын-оол, Татьяна Ондар, Ондар Сайын, Вера Монгуш, Даш-оол Монгуш Байыр-оол Монгуш, Александра Монгуш, Аракчаа Тамба оларның ажылын колхозчулар бедии-биле үнелеп турар.

Ам комсомолчулар ленинчи зачёттарны дужаап турар. Кежээки школага 85 аныяктар өөренир. Комсомолчу-аныяктарның политбөлгүмнеринге 45 аныяктар хаара туттунган. 40 хире аныяктар ийиги класстың трактористи мергежилди чедип алган. Курсту аныяк коммунист Ховалыг Кертик-оол башкылаан, бо чылын 20 хире аныяктарны доостурар. Комсомолчу кыстар Валентина Ховалыг, Иргит Чечек, Саара Сарыглар механизатор мергежилди чедип ап, ам колхозта практикалап турарлар. Ийи чыл бурунгаар трактористер курузун доозуп алган Ольга Монгуш ам колхозтуң мурнакчы трактористериниң бирээзи апарган.

Ажыл-ишке идепкейлиг киржиринден аңгыда культура-массалыг ажылдарны аныяктар организастап турар. Дыштаныр үелерни чоп ажыглап, темажыткан кежээлерни, диспуттарны эрттирип турар. Күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгалар болгулаан.

Комсомолчулар даалгалыг, оларның күүселдезин хынап турар. Аныяк лекторлар бөлүүнүң ажылы багай эвес. Комсомолчу прожектор (штаб даргазы С. Баят-оол) рейдилерни чорудуп, четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин ап келген.

Комсомол эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары эрткилээн. Ол хуралдарга комсомол амыдыралының отчёттуг үеде ажылын түңнеп, четпестерни илередип, моон соңгааргы сорулгаларны тодаргайлаан.

С. ТАСПАЙ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта комсомол комитединиң секретары.

Чээрбиги өөредилге чылының коңгазы

1948 чылдың кыжы. Элээн каш километр ыракта аалдарның ыдының ээрери, эртен, кежээ инек-мал хай дээн кижилерниң үн-домаа тода дыңналып кээр сооктан Хемчик уну шан-бус-биле дуглалган турган.

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвү, Суг-Аксындан ийи чартык километр черде «Киров» болгаш «Октябрь» деп ийи колхозтуң суурлары кожа тургустунган турганы ол. Каттышкан ийи колхоз суурунуң аразынга школа тудуу 1948 чылда эгелээн. Кызыл-Тайганың Алдыы-Дөстек деп черден ыяшты чамдык колхозчулар кезип турда, чамдыктары чудуктуң бажын боолуктааш, аът-биле сөөртүп, кадыр көшкелиг черлерге чадаг сөөртүп турганын ынчан Сүт-Хөл сумузунга арбан даргазы турган пенсионер Моңгуш Кончук чугаалап олурар.

Сүт-Хөл сес чыл школазының амгы интернадын колхозчулар 1949 чылда школа кылдыр тудуп дооскан. 1949—50 өөредилге чылында ол-ла бажыңга эге школа ажыттынган. Бажыңны ол үениң хевири-биле үш класстыг, ийи ужунда бичии өрээлдиг, коридорлуг кылдыр туткан. Колхозчуларның уруглары аңаа ийи ээлчег-биле аалдарындан кирип өөренип турган. Чамдык колхозчулар суурдан 4—5 километр ырак чурттап турганнар. Ынчан электри хамаан чок аалдарывыска керосин безин чок турган. Уруглар школадан келгеш, ширтек кырынга, авы дөрде аптара кырынга доңгайып чыда кичээлдеп турган деп ам сактып чугаалажыр.

Ынчан ажыттынган чаа школаның баштайгы эргелекчизи — Куулар Назын-оол. Ол ам Бора-Тайга ортумак школазында. Ынчан бичии турган уруглары М. Каракыс Кызылдың башкы училищезин дооскан. Амгы үеде Суг-Аксы ортумак школазында. Оглу К. Кара-оол башкы институдун дооскан, ам Хөндергей сес чыл школазында ажылдап турар.

Эрткен чээрби чыл дургузунда Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачызында школа болгаш суур таныттынмас кылдыр чаартынган. Школа чаңгыс бажыңга турган болза, ам ында интернат, ийи школа, столовая, мастерская, чунар-бажың, библиотека болгаш башкыларның он квартиразы бар кылдыр өскен.

Ол-ла үениң дургузунда 5 чылын дөрткү классчыларны, 8 чылын чедиги болгаш 7 чылын сески классчыларны доостурган. Ол доозукчулардан өөренип чораан школазында башкылап турарлар бар. Зинаида Досумаевна Доңгак Кызылдың башкы институдун дооскан, Ондар Өпештей, Ооржак Чаш-уруг, Моңгуш Өчеш, Ховалыг Хүрең олар мында ажылдап турар.

Салбырның мал эмчизи О. Оттук-оол, совхозта бухгалтер М. Барыңмаа олар өөренип алган тускай эртеминге мергежип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турарлар.

Ол ышкаш Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларында өөренип турарлар хөй. Совхозта он-он оолдар, кыстар тракторист, чолаачы, комбайнер болуп ажылдап, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Чээрби чыл мурнунда школага 30—40 өөреникчи аалдарындан өөренип эгелээн болза, ам школада чылдың-на 350-360 хире кижи өөренип турар апарган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр социалистиг чарыш класстар аразында чорупт турар. Школада ленинчи өрээл, ленинчи зал тургустунган. Чурт-шинчилелиниң бөлүнүн тургускан.

Совет Тываның 25 чыл болур оюн таварыштыр школа төрээн совхозунга 20 тонна сигенни кезип берип, дүжүт ажаалдазының үезинде төп шаңга база картофель ажаалдазынга ажылдаар.

Бо чылдың сентябрь 1-ниң коңгазы Сүт-Хөл сес чыл школазынга чээрбиги өөредилге чылының коңгазы болган.

О. ЧАҢ-ООЛ,
төөгү башкызы.

Чөөн-Хемчик район.

ЧАА НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны 1969-70 өөредилге чылында ленинчи юбилейниң негелделеринге дүүштүр бедик деңнелге эрттирериниң чаа аргаларын болгаш оруктарын шилип тыпкаш, чорударын Таңдының башкылары тодаргайлаан. Бо чылын В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн-биле холбаштыр, ленинчи тема өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның кол угланыышкыны болур.

Владимировка, Хову-Аксы школалары, Дургенниң эге школазы бызыг билиг дээш, мерелдиг чурум дээш солун ажылдарны чорудуп, комсомолдуң болгаш пионерниң ажыл-херектерин утка-шынарлыг тургускаш, эң дээре түңнелдерни көргүскен. Владимировка школазының комсомолчулары класстан дашкаар бүгү ажылдарны боттарының холунга ап, тускайлаң ажылдап турары солун.

Хову-Аксының 8 чыл школазы «Ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар» деп лозуңнуң адаа-биле ажылдааш, ленинчи болгаш дайынчы алдарның өрээлдерин дерип, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга билдилиг ажыглап турар. «Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлгелеринге экскурсияларны организастап, химия биле физика кичээлдерин үлетпүрнүң лабораторияларынга, цехтерге эрттирип, бедик шынарлыг өөредилгени боттандырган.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның чедиишкинниг болурунга школаның материалдыг баазазы, башкыларның оттулар ыяш, бажың-балгат-биле хандырылгазы улуг рольду ойнаар. Таңдының школаларында бо талазы-биле элээн хемчеглерни алган. Межегейде ийи класс өрээлдерин немей туткан. Чаа 1969-70 өөредилге чылында эки септелге болгаш белеткел дээш Владимировка ортумак школазын районнуң шилчиир Кызыл тугу база 200 рубль-биле, Хову-Аксының 8 чыл школазын вымпел болгаш 150 рубль-биле тус-туста шаңнаан.

Ростов областа бирги класска кирген өөреникчилерниң 95 хуузу 8-ки классты доозуп турда, Таңды районда чүгле — 55 хуу болганы чавыс деңнел болур. Өөредилгезин ара каар, катап олурар чоруктарның уржуу ол-дур.

Багай өөренип турарларның саны 5—8 класстарда эң хөй. Математикага 326 кижи багай өөренген. Бо эртемге эң багай белеткелдиг, кошкак кичээлдерни Сосновка, Межегей, Элегес школаларынга берип келген.

Башкыларның амыдырал байдалынче сагыш салбас чоруктар бар. Дуржулга станциязында 6 башкы ам-даа бажың-биле хандыртынмаан. Наскал, Каък, Кочетово школаларында оттулар ыяш четче дужуртунмаан.

О. КОРОДА.

МАЛ АЖЫЛЫНГА УДУРТУЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

«Х Улуг хурал» колхозтуң экономиказында кол черни мал ажылы ээлеп турар. Ынчангаш мал ажылының продуктулуг чоруун бедидер, ооң баш санын көвүдедиринче улуг кичээнгейни колхоз баштаар чери, партком салып турар.

Бригада, ферма чедир болуунуң мурнунда салдынган сорулганы хаңызы-биле билген турарының, малчын бүрүзүнүң онаашкан ажылы дээш хууда харысалгазын бедидер талазы-биле партком, эге организациялар чамдык ажылдарны кылган. Ооң түңнелинде онаашкан ажылынга бедик харысалгалыг, мурнакчы малчыннарның одуруу көвүдеп турар. Хойжулар Күржеп Кызыл-оол, Чөшпук Эникпен, Сат Сендажи, Байкара Биче-оол олар чүс хойга онаашты 118—108 хураганны камгалап алганнар. Хойдан-на 3 кг-дан өрү дүктү Күржеп Кызыл-оол, Батна Калчан-Көк, Көк-кыс-оол, Байкара Санчай-оол, Хүрбе-Сарыг олар кырганнар.

Партком, партия эге организациялары, колхоз баштаар чери малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидеринче, мал ажылының тускай эртемниглериниң харысалгазын бедидеринге угланган чамдык хемчеглерни ап турар. Мал ажылында 23 коммунист доктаамал бижыглаттынган. Кара-Талда партия эге организациязы хуралдарын өй-шаанда эрттирип, орта чугула айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Мал ажылынга удуртулганы ам-даа кошкак тургусканын чамдык түңнелдер көргүзүп турар. Инек-мал бажы өстүрериниң, сүт дужаарының планы күүсеттинмээн. Ооң кол чылдагааны малга четчир санныг чемни, кыштагларны эки белеткеп албаанында болгаш малчыннар ортузунга масса-политиктиг болгаш организастыг ажылдарны четпес тургусканында. Оттук-Даш сүт-бараан фермада күш-ажылдың сагылга-чуруму кулу деңнелде. Саар инектер чамдыкта сагдынмайн турар. Кадарчы, саанчы бүрүзү-биле чогуур ажылды чорутпаан. Ферманың эргелекчизи Сат Очурну аргага хандып турар дээш ажылындан үндүрген.

Чамдык малчыннар кышка удур четпес белеткенип, бүгүле чүвени тускай кижилер кээп белеткеп бээринге ынанып турарлар. Ол шын эвес. Малчын бүрүзү шыдаар шаа-биле мал чемин белеткээр, кажааларны септээр ужурлуг. Малдың уксаазын экижидер, продуктулуг чоруун көвүдедир талазы-биле ажылдарны тускай эртемниглер чедир чорутпайн, план чок ажылдап турарлар. Колхозта кол зоотехниктен аңгыда, ийи хойжу бригадада тус-тузунда база зоотехниктерлиг. Мал ажылын эртемге үндезилеп чорударын бо эштер холга алыр өйү келген. Тускай эртемниглерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидер айтырыгларны партком, колхоз баштаар чери көдүрүп турза-даа, чогуур деңнелге четпээн.

Келир кыжын хойларны 58 одарларга, инек малды 8 кезек черге кыштагладыр. Кудук, Терек деп черлерге чунар-бажыңныг, кызыл-булуңнуг төптү малчыннарга тургузар деп планнап турза-даа күүсеттинмээн. Ам сорулга чүл дизе, мал кыштагладыышкынынга бүгү тала-биле эки белеткенир, ында ажылдап турар ишчилерниң бажыңнарын, мал кажааларын септээрин октябрь эгезинге чедир доозары болур.

СЭКП райкомунуң пленумунга парткомнуң ажылының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалажып көрген. Коммунистерни ажыл-агыйның чугула адырларынга тургузарын, культура-массалыг ажылды калбартырын чедип алганын чүгээр деп демдеглээш, парткомнуң ажылынга шыңгыы четпестер барын пленум айыткан. Ылангыя партия хуралдарын өй-шаанда эрттирерин, партком кежигүннериниң идепкейжи чоруун чедип алырын, эге организацияларга, партбөлүктерге удуртулганы экижидип, оларның дайынчы аргалыын бедидерин, мал ажылынга удуртулганы билдилии-биле боттандырарын чедип алырын даасkan.

Г. ШОЙДАК,
колхозта партком секретары.

Улуг-Хем район.

Өөредилге чылынга

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң чоокта чаа болган бюрозунга районнуң партия, комсомол организацияларының чаа өөредилге чылынга уткуштур чырыдыышкынның бүгү хевирлеринге белеткелиниң байдалын чугаалашкан. Черчерде партия, комсомол организациялары бо чугула айтырыгже онза кичээнгей салып, кандыг школаларны, семинарларны, бөлгүмнерни каза, канчаар тургузарын, оларны кымнар башкылаарын баш удур чугаалажып, бюроларга бадылааның эки деп демдеглээн.

Чаа өөредилге чылында районга 23 политиктиг школа болгаш семинарлар, 12 эге школа, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 5 бөлгүм болгаш 6 кезек черге теоретиктиг семинарлар ажылын эгелээр. Эге школага 162 кижи, олардан 63 коммунист, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренирнге 80 кижи бижиткен, оларның 50 ажыы коммунистер болуп турар.

Үстүнде школаларга болгаш бөлгүмнерге ажылдаар 10 ажыг пропагандистиң 28-зи коммунист, оларның чүгле 6-зы ортумак эртемниг, өскелери дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Пропагандистерниң иштинде 10-18 чыл чедир ажылдааннар хөй.

Таңдыда «Межегей» совхозтуң Успенка салбырында эге класс башкызы Анна Ивановна Ермолаева үжен бешки өөредилге чылынче кирип, үжен бешки сентябрь 1-ни уткаан. Ол хүн ол өөреникчилеринден база боодал чечектерни алган.

Үжен чылдарда-ла тыва оолдар, кыстарны билиг-биле чепсеглеп, эртемниң кайгамчык ораны-биле башкы таныштырып эгелээн. Анна Ивановна чүгле Успенкага безин 20 чыл улаштыр ажылдаан. Ам ону янзы-бүрү мергежилдиң хөй янзы салым-хуунуң ээлери (оларның аразында эки кижилер хөй нурууз) «мээң башкым» деп чоруур.

Башкы Ермолаева бо чылын бирги, үшкү класстарның өөреникчилерин кижизидип, оларга билиин бээр. Ооң байлак дуржулгазы, ханы билии, шынчы, чөптүг чүүлге ынак сеткили келир үениң идегели, ооң ээзи, амгы чаштарның мөзү-шынарын хевирлээринге улуг рольду ойнаар.

ЧУРУКТА: башкы А. И. ЕРМОЛАЕВА.

А. АИРНИҢ фотозу.

* * *

ДААРАНЫКЧЫЛАР

Эрзинниң төп кудумчузунда делгем, улуг бажың бар. Ооң эжиинде «Амыдырал хандырылга комбинады» деп бижип каан. Олче кире бээрге, кедеринге белен кылдыр дарааш, азып, делгеп каан янзы-бүрү хептер кижиниң сонуургалын дораан-на болдура бээр. Бо хеп аймаан садыгдан эккеп кагбаан, а уран-шевер даараныкчыларның кылган ижи-дир.

Эрзинчилер костюмнерни, тоннарны, платьелерни, идиктерни болгаш өске-даа хептерни даараныга мастерскаазынга чагыг ёзугаар даарадып ап эгелээнден бээр үр үе эртпээн. Ынчалза-даа, даараныкчы шеверлер кижилерниң чагыгларын ак сеткилдиг күүседип, ай, чыл планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Хеп даараакчызы Х. Минчинмаа үш чыл ажыр даарапыл келген. Ол чагыкчыларны канчап-даа хомудадып көрбээн. Август айда 100 рубльдиң орулгазын киирер турган, ону 120 рубль кылдыр күүсеткен. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган М. Суваң-оол 1956 чылдан бээр даараныкчының мергежилин чедип алган. Ол чүгле арга-дуржулгалыг даараныкчы болурундан аңгыда, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейжи кижи. Идик даараары берге болгаш нарын ажыл. Баам Дамба бо ажылга 14 чыл дургузунда ажылдап келген. Ооң даарап кылган идиктерин садыг идиктеринден ылгаары берге. Комбинаттың бо хоочун ажылдакчылары аразында социалистиг чарышты салып алган эрестиг ажылдап турарлар.

Хоочун салгалдың күш-ажылчы чаңчылын шиңгээдип алыр дээш ажылга кызымаккай, тура-соруккур чоруун көргүзүп эгелээн аныяктар комбинатта база-ла бар. Ындыгларның бирээзи — комсомолчу Светлана Чамзырын. Ол аныяк даараныкчыларның бирээзи. Идик-хепти кижилерниң сагыш-сеткилинге таарыжыр кылдыр даарааары белен эвес ажыл. Баштайгы хүннерде ол каш-даа удаа хептти шын эвес даараан. Ынчалза-даа арга-дуржулгалыг даараныкчыларның улуг дузазындан мурнакчыларның одуруунга ол чоорту кирген.

Хептиң шынарлыг болур чоруу быжыкчыдан кол хамааржыр. Бо ажылга комсомолчу Самдаң Коңзай-оол барык-ла мастер апарган. Ол 1967 чылда Куйбышев хоорайга он бир ай хуусаалыг быжыкчылар курузун чедиишкинниг доосkaш, бо коллективтиң кежигүнү апарган.

Даараныкчы шеверлер август айның бүдүрүлге планын 100 хуу күүсеткен. Олар чүгле район төвүнге хеп аймаан даарап турар эвес, а харын колхозтарже үнүп, малчыннардан чагыгларны хөйү-биле ап келгеннер.

Эрзинниң даараныкчылары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн болгаш Совет Тываның 25 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш аразында чарыштыг, шудургу ажылдап турарлар.

С. КУУЛАР.

Номчукчуларга харыылап тур бис

СУВЕРЕНИТЕТ

Редакцияга кээп турар чагааларга номчукчулар мындыг айтырыгларны салып турар: «Амгы делегей харылзааларынга суверенитет кандыг рольду ойнап турарыл?» «Буржуаз реакцылыг эртемденнер суверенитетти чүге хүлээвейн турарыл?» Бо айтырыгларга харыыны адаанда парладывыс.

Суверенитет — делегей эргезиниң кол принциптериниң бирээзи. Суверенитет күрүнелер аразында харылзааларга күрүнелерниң деӊ эргезин, чурт-девискээринге кым-даа дээп болбазын болгаш хамаарышпас чоруун сагыыр, оларның иштики херектеринге холгаарлавас болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдерни айтып турар. Янзы-бүрү төөгүлүг үелерде суверенитет хамыктың мурнунда ниитилелдиң экономиктиг тургузуундан тодараттынар янзы-бүрү социал-политика үндезинниг боор турар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тыптып келген үезинден эгелээш суверенитет чүгле күрүнеге чогуп дүүшкен мөзү эвес, харын база нацияның мөзүзү — национал суверенитет боор турар. Бистиң үевисте күрүне болгаш национал суверенитет сырый холбаалыг. Улусчу суверенитеттиң идеязының тывылгазы буржуаз революцияларның үези-биле холбашкан. Ындыг болза-даа капиталистиг чурттарда хөй буржуаз конституцияларның норма-чижээ боор турар улусчу суверенитеттиң принциви ол күрүнелерниң улуска удур бүдүжүн чүгле чажырып чаарынга ажыглаттынып турар. Чүгле ССРЭ-де болгаш социалистиг акы-дуңма чурттарда улусчу суверенитет херек кырында боттуг чүүл болу берген.

Мынчангаш суверенитет күрүнениң суверенитеди, нацияның суверенитеди болгаш улустуң суверенитеди боор илерер турар.

Антикоммунистиг идеологияның бижип турар эмгехаяажок чүүлдеринге көскү черни суверенитеттиң принцивиниң эргижирээнин, харын-даа хоралыын «бадыткаан» бодалдар, ооң чылдагааныда «делегей күрүнезин» тургузарын пропагандалаан чүүлдер ээлеп турар.

Суверенитеттиң принцивин идепкейлиг камгалаарындан, олче калчаалыг халдаашкынның кылыры-биле ындыг шыңгыы каржы эргилдени империалистиг буржуазиязының идеологтары чүнүң ужурунда кылып турарыл? Херектиң ужуру болза, бот-тускайлаң национал күрүнелерниң тургустунарының үезинге дүүштүр буржуазияның эрге-чаргыганы холга алырының кажан-бир шагда идейлиг тугу боор турган ол принцип бодунуң хүлээлгезиниң деппилгелиг утка-шынарын оскунган буржуазияга чоорту моондак болуп, бодунуң империалистиг дээди чадазынче шилчээн капитализмниң эжелекчи чүткүлдерин боттандырарынга шаптык апарган.

Чаа төрүттүнүп турган буржуазияның идеологтары хөй үнде ужурланыышкак, ынчалза-даа аңгы талазы-биле ужур-утказын тодаргай илереткен янзы-бүрү теорияларны сагып, суверенитеттиң принцивин кайы-бир хире-чергелии-биле бадыткаарын оралдажып турган болза, империализмниң байдалдарында ол «эрги» чүүл болу берген принциптен ойталаарын теория талазы-биле үндезилеп турар.

АКШ-тың болгаш өске-даа буржуаз күрүнелерниң империалистери Вьетнамның, Чоокку Чөөн чүктүң болгаш чер делегейниң өске-даа районнарының чурттарының суверенитедин дорамчылап, ол принциптиң «хоралыын» болгаш эргижирээнин көргүзерин оралдажып турар. Э. Кузьминниң «делегей күрүнези: хоозун бодал бе азы боттуг чүүл бе?» деп номун «Делегей харылзаалары» деп ном үндүрер чер чоокта чаа парлап үндүрген. Империализмниң идеологтуг чепсээ болур суверенитетти хулээп көрбезиниң доктриналарының аңгы талазы-биле ролюн ол номда илередип көргүскен. Бо доктриналар күрүнелерниң болгаш улустарның суверенитедин дорамчыларының империалистиг практиказын «эртем ёзузу-биле үндезилээр» дээр чаңгыс ол-ла сорулганы салып турар деп чүвени көргүскен.

Күрүне суверенитедин кызыгаарлаарының азы узуткаарының буржуаз теориялары тускай догуннаап күрүнелерниң ниитилежилгезин солуур ужурлуг «бүгү-делегей организациязы» дээр чүвениң идеязын чажырып чаап турар. Чижээ, Мичиган университединиң профессору Айнис Клод «делегей чазаан» тургузарының ажык пропагандизаан боор турар. «Суверенитеттиг

ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш эрткен өөредилге чылында Тес-Хем районнуң школалары элээн ажылдарны кылган деп чоокта эрткен башкылар хуралынга демдеглеттинген. Юбилейни демдеглээриниң дээре аргазы шиитпирлеттинмээн сорулгаларны боттандырары болур деп улуг баштыңчы чагып чораан. Школаларның мурнунда ам сорулгалар болза, бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырары база 1970 чылда бүгү-нитти ортумак өөредилгеже шилчиринге белеткел, башкылаашкынның шынарын экижидип турган, өөреникчилерниң билиглериниң деңнелин бедидери болгаш партияның революсчу херээнге кызыгаар чок бердинген чорукту кижизидери деп районнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи Ш. Кочага илеткелинге чугаалаан.

Районнуң Самагалдай, Чыргаланды школаларында эртемнер аайы-биле методиктиг каттыжыышкыннарның хуралдарынга В. И. Ленинниң чогаалдарын кичээлдерге болгаш класстан дашкаар ажылга ажыглаарының аргаларын сүмележип, ону боттандырып эгелээн. Кичээлдерге ленинчи темага кино көргүзүлгезин организастап турган. Чыргаланды сес чыл школазында Ленинниң чогаалдарының долу чыылдазы бар. Самагалдай ортумак школазының башкылары Э. Нанзал, С. Сат төөгү болгаш обществоведение кичээлдеринге ленинчи ажылдарны, төөгүнүң болуушкуннарын шын сайгарарынга болгаш алдагдал чок үнелел бээринге, партияның болгаш ажылчын ангының маадырлыг демиселин чырыдарынга билдилиг ажыглап келгеннер. Барык-ла шупту школаларда кылдынган ленинчи база чуртшинчилел булуңнарының өөредилгеге дузалыг кескү. Хоочун коммунистер дайын болгаш партизан шимчээшкининиң киржикчилери-биле 24 ужуражылгалар школаларга эрткен.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди Шуурмактың сес чыл болгаш О. Шынааның эге школалары эки чоруткан. Ында школа болгаш интернат бажыңнарын чылыг, шевер кылдыр эки септээн, одаар ыяшты четчири-биле сөөртүп алган. V. Шынаа школазының септелгези өөредилге эгелээрниң бичии-ле мурнунда арай деп доозулган. Одаар ыяжы көңгүс сөөртүнмээн. Самагалдай школазының интернадын, столоваязын септээри хожудаан.

Кызыл-Чыраа болгаш Чыргаланды көдээ Советтери уругларны школага хаара тудар ажылды багай эвес чорудуп, өөренир назы четкеннерниң үчедүн эки тургузуп алган болза, Берт-Дагда болгаш Самагалдайда байдал оон өске. Эрткен чылын ол Советтерниң девискээринде школалардан 15 өөреникчи чылдагаан чок школазын каггап. Эмчи-педагогиктиг комиссияның шиитпири чокка школалардан 27 өөреникчи «аарыг» деп чылдагаан-биле өөренмейн барганын немей айтыр херек. Шуурмак сес чыл школазының 8 доозукчузу, ооң иштинден дөрт кижи кандыг-даа чылдагаан чок школазын кааптарга, ынчаардагы директор В. Никитин бичии-даа дүвүревээн. Доозукчу класстың арткан каш өөреникчилериниң дөртү күскү шылгалдага артып калган. Бир эвес өөредилге чылының эгезинде районга бүгү-нитти өөредилге планы күүсеттинген турган болза, чылды сөөлзүреди ол хуу дыка эвээжээн. Ону бо чылын болдурбазының чугулазын санал бергеннер демдеглээн. Багай өөренир болгаш катап олурар чоруктарны чедиишкинниг ажып эртип турарларның сапында Н. Седен, Л. Күрзүү, Е. Чыныгыр, С. Тараачы, М. Герасимова (Самагалдай школазы), А. Монгуш, А. Чамыяң (Берт-Даг), К. Балданай (Чыргаланды), О. Чыдаг-оол (Кызыл-Чыраа), К. Дарбаа (О. Шынаа) дээш өскелер-даа бар.

Самагалдай, Берт-Даг ортумак школаларының өөреникчилериниң 12—12,5 хуузу, Шуурмактың — мырыңай 43 хуузу багай өөренгени, 5—10 класстарның 730 өөреникчизиниң эразында чаңгыс-даа тергиин өөредилгелиг кижи чогу улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын дүвүредир ужурлуг. Мурнуңда класска өөренгени материалдары-биле сырый холбаалыг математика, орус болгаш тыва дыл эртемнерин өөреникчилерниң билиглери эң-не кошкак боор турарын анализ көргүскен.

Багай өөредилгениң чылдагааннарының бирээзи школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның четпези, өөреникчилерни кижи бүрүзүнүң бүдүжүнге, билиинге даянып өөретпези, уругларның ог-бүлезинге кижизидилгезиниң байдалын башкыларның билбезинде, ада-иелер-биле чүткүлдүг ажылдың чогуунда деп хурал түңнээн. Чамдык Д. Сарыглар, В. Монгуш С. Болтовская, А. Аракчаа ышкаш башкылар өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чаа, ажыктыг хевирлерин болгаш методтарын ажыглавайн, өөреникчилерниң чедир шиңгээтпээн чүүлдерин илередир болгаш ону билип алган турарын чедип алыр талазы-биле ажылды кошкак чорудуп келген. Харын-на ындыг башкыларның өөредип турганы эртемнерге өөреникчилер багай демдектерни алганнар. Арагалаар, аморальдыг чорүу дээш, башкы авторитедин чидиргенинден Бараан, Доруг-оол, Пронкин, Маады, Хуна Байыр оларга шыңгыы харысалганы хүлээткен. Удуртулганы хандырып шыдавазы дээш чамдык директорларны ажылындан хостаар ужурга таварышканы оларны шилип алырда бүгү талалыг өөренип көрбээни илдең.

Бо өөредилге чылында ажыглалга киирерин хүлээнип алгаш, «Тес-Хем» совхоз (директору Н. Балчый-оол), V. Шынаага эге школа тудуун чүгле эгелеп чоруй, ара соксаан. «Ак-Эрик» колхозта 2 аал чурттаар башкылар бажыңы 5 чыл иштинде «тугтунмушаан». Берт-Даг, Ак-Эрик, V. Шынаа школаларының хөй-хөй башкылары чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны амдаа албаан. Школаларны, башкылар бажыңнарын одаар ыяш-биле хандырарын, ону сөөртүп бээрин ажыл-агыйлар үзүп, мооң контролюн көдээ Советтер кошкаткан. Август 25-ке чедир V. Шынаа школазынга чаңгыс токпак-даа дүжүртүнмээн. А Кызыл-Чыраа школазынга херек муң кубометр ыяштың чүгле 185 кубометрин тайгадан сөөрткен.

Уруглар садтарының ажылында мурнуку чылдарны бодаарга элээн экижилде бар деп хуралга айыттынган. Кижизидикчи башкыларның үжен хуузу дээди болгаш ортумак тускай эртемниг, өскези бот-өөредилге-биле өөренип турар. Самагалдайда болгаш Шуурмакта садиктерде кижизидилге ажылы эки.

Бот-өөредилге консульт-пунктуларынга база кежээки школага эрткен өөредилге чылында 155 аныяктар өөренип турган. Оларның 45-жи ортумак, 27-зи сес чыл школазының программаларын чедиишкинниг дооскан. Ынчалза-даа бо ажылда четпестер эвээш эвес. Өөренир аргалыг кижилер хөй турбуже, кежээки школага контингент планнарын район күүсетпейн турар болгаш өөренип болур кижилерниң тодаргай даңзызы чок.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Делегей бо хүннерде

БУДАПЕШТ. Ажылчын шимчээшкининиң венгр институду делегей пролетариадының улуг баштыңчызы — В. И. Ленинниң чогаалдарының долу чыылдазын парлап үндүрер дээш белеткеп турар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң ажылдарын үндүреринге белеткеп турар ажылдакчыларның бирээзи.

МТИ—СЭТА-ның телефотозу.

Эш Хо Ши Минниң мөчээни

ХАНОЙ, (СЭТА). Эш Хо Ши Минниң мөчээн дугайында тускай дыңнадыгны сентябрь 4-түң эртенинде парлап үндүрген. Дыңнадыгда чугаалааны болза:

«Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи эш Хо Ши Минниң чүректиң хенертен келдилиг берге аарыының түңнелинде 1969 чылдың сентябрь 3-те эртенгиниң 9 шак 47 минута турда 79 харлыында мөчээнин бистиң бүгү партиявыска, бүгү вьетнам улуска эң ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

Президент Хо Ши Минниң аарының бүгү үезиниң дургузунда бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртукчулары хүн, дүн чок ооң чанынга туруп, ону эмнээринге бүгү аргаларны ажыглаарынга эргежок чугула чүүлдер боттарының эргезинде бар бедик мергежилдиг профессорлар болгаш эмчилер коллективинге идегеп турган. Президент Хо Ши Минни экиртир эмнээринге болдунар бүгү чүвени кылган, ындыг болза-даа ооң назылап кырааның болгаш аарыгның бергезиниң чылдагаанында ооң амызын камгалап алыры болдунмайн барган.

Президент Хо Ши Мин бистиң вьетнам ажылчын ангывыстың болгаш бистиң чуртувустуң шылгараңгай, изиг ынак баштыңчызы чораан. Ол бодунуң бүгү амыдыралын революцияга, улус чонга, ада-чуртка бердингени-биле бараан болдурган. Ол, Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязын, амгы Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязын үндезилээн, Каттышкан национал фронтуну болгаш Вьетнам улус армиязын үндезилээн, август революциязын организастап, ону тиилелгеге чедирген болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканы тургускан. Шаанда ол бистиң улузувусту француз колонизаторларга удурланыышкын дайынынга баштаан, а ам Мурнуу Вьетнамны хостаар, Соңгу чүкту камгалаар болгаш чурттуң тайбың катап каттыжарының оруунга бурунгаарлаар, сорулга-биле АКШ-тың империалистеринге бистиң удурланыышкын дайынывысты удуртуп турган. Национал хамаарышпас чорук, улус демократиязы болгаш социализм дээш демиселге алдарлыг тиилелгелерни ооң удуртулгазы-биле чедип ап келген.

Президент Хо Ши Мин делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң турушгуг, шылгараңгай демиселчизи болгаш боттарының хамаарышпас чоруу база хосталгазы дээш демисежип турар делегейниң ол чурттарының чоок өңнүү чораан.

50 чыл ажыг үениң дургузунда Президент Хо Ши Минниң бодунуң шылгараңгай мөзү-шынары болгаш революстуг угаан-бодалы вьетнам улустуң амыдыралы болгаш демисели-биле сырый холбаалыг боор келген. Ооң мөчээни— бистиң партиявыска болгаш улузувуска агиттинмес эң аар чидириг.

Бистиң кажыдалывыстың болгаш Президент Хо Ши Минге бистиң хүлээп көрүүшкүнүвүстүң демдээ кылдыр Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитеди, Министрлер Чөвүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму каттышкан тускай хуралынга дараазында шиитпирни хүлээп алган:

1. Президент Хо Ши Минниң күрүне орнукшудулгазын бистиң чуртувустуң эң хүндүткелдиг ёзулалын сагывышаан, организастаар.

2. Бистиң бүгү партиявыс, бистиң бүгү чепсектиг күштеривис болгаш улузувус 1969 чылдың сентябрь 4-тен 10-га чедир, чеди хүннүң дургузунда Президент Хо Ши Минге кажыдалды сагыыр.

3. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Национал хуралдың Доктаамал комитеди, Министрлер Чөвүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму Президент Хо Ши Мин-биле чарлырының хүндүткелдиг ёзулалын эрттирер.

4. Президент Хо Ши Минниң күрүне орнукшудулгазын эрттирери-биле партияның, күрүнениң, Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң болгаш массалыг өске-даа организацияларының дээди удуртукчулары кирикшен комиссияны тургузар.

Бо кажыдалдыг хүннерде Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Национал хуралдың Доктаамал комитеди, Министрлер Чөвүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Президиуму бо кажыдалды революстуг ажыл-херектерниң боттаныышкыны болдурар, эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар болгаш АКШ-тың агрессорларын ажар тиилелге, бистиң чуртувустуң Мурнуу чүгүн хостаар, соңгу чүкке социализмни чедиишкинниг тургузар дээш демиселдиң улуг херээнге боттарының бүгү күжел-соруун болгаш күштерин бээр, мынчангаш тайбыңга ынакшылдыг, чаңгыс аай, хамаарышпас, демократтыг, чечектелген болгаш күчүлүг Вьетнамны тургузар дугайында Президент Хо Ши Минниң чырыткылыг алыс күзелин амыдыралга боттандырар деп, угуулганы бистиң бүгү партиявыска, Чепсек күштерге болгаш улус чонга чорудуп тур.

Улуг Президент Хо Ши Минниң ады болгаш угаан-бодалы бистиң чүректеривиске кезээ-мөңгеде чурттаар! Ооң революстуг херээ үргүлчүлээр болгаш бүрүн тиилелгеге чедери чигзениг чок!»

В. И. Ленинниң номналы ГДР-де

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). В. И. Ленинниң өлүм чок идеялары Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының чүректеринде чурттап чоруур. Немец республикага ленинчи чогаалдарны 12 миллион ажыг нииити тиражтыг кылдыр парлап үндүрген болгаш ГДР-ниң калбак улус массаларының доктаамал эдилели болу берген. Ол дугайын Лейпцигтиң күскү делегей ярмарказының хемчээлдеринге ында эрттирип турар ном ярмаркызындан бүзүрел-биле көрүп болур.

В. И. Ленинниң немец дылда Чогаалдарының аразында Владимир Ильичиниң Чогаалдарының 40 томнуг чыылдазы хамыктың мурнунда онзаланып турар. Республикага «В. И. Ленинниң шилилдек чогаалдарын» үш томга 400 муң тиражтыг кылдыр алды удаа парлап үндүрген. «В. И. Ленинниң намдарын», «Империализм капитализмниң дээди чадазы болур», «Улуг эгелээшкин» деп ленинчи ажылдарны 660 муң болгаш 640 муң тиражтыг кылдыр үш удаа парлаан.

Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнда В. И. Ленинниң чагааларының 10 томунуң ээлчеглиг иии тому, Ю. А. Красинниң «Ленин, революция, амгы үе» болгаш И. Н. Вольперниң «В. И. Ленинниң шола аттары» деп номнары парлалгадан үнер.

«Делегей ному» деп совет каттыжыышкынның Лейпциг ярмарказында делгээни Ленинниң оруе болгаш даштыкы дылдарга 200 тус-тус аттарлыг чогаалдарының болгаш Ленин дугайында номнарның аразында «В. И. Ленин дугайында сактыышкыннар» деп беш том болгаш «Мацаа Ленин чурттап, ажылдап чораан» деп альбом көрүкчүлерниң кичээнгейин онза хандырткан. Ленинградтың ном үндүрер черниң «Ленин ам-даа бүгү дириглерден артык дириг» деп плакаттары база улуг сонуургалды болдурган.

АЧО-нуң бирги сорулгазы

АДДИС-АБЕБА. СЭТА-ның корреспондентилери Б. Васильев биле А. Осипов оларның дамчытканы болза:

Намибияда, португали болгаш испан колонияларда национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге шиитпирлиг болгаш бүгү талалыг дузаламчыны көргүзери Африка чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) бирги чергелиг сорулгазы болуп артпышаан. АЧО-нуң Министрлер чөвүлелиниң Аддис-Абебада эртип турар XIII сессиязының Политиктиг комитединиң кежигүннери ындыг түңнелди кылган. Комитет Намибияда, португали болгаш испан колонияларда байдалдың дугайында АЧО-нуң секретариадының илеткелин дыңнаан болгаш чугаалажып көрген.

Венесуэлада ленинчи делгелге

КАРАКАС. (СЭТА). В. И. Ленинниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаал болдурган делгелге Каракаста «Кантакларо» дээр залда ажыттынган. Делгелгеде В. И. Ленинниң фото-чуруктарын болгаш Венесуэлага мынчага чедир билдинмейн келген өске-даа материалдарны делгээн.

В. И. Ленинниң чажыт байдалга ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар документилерниң фото-хоолгалары болгаш өске-даа фото-чуруктары көрүкчүлерниң онза сонуургалын болдурган.

Венесуэланың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Хесус Фарна делгелгени ажыткан. Хөй-нииттиниң болгаш профэвилелдериниң аңаа чыылган хөй санныг төлээлекчилерниң мурнунга ол чүве чугаалаан. Империализмге удур улустарның амгы демиселинге ленинчи идеяларның онза ужур-дузалыын Хесус Фарна демдеглээн.

ЧАА ИЗРАИЛЬ ЧӨҢГЭЭ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль чепсектиг күштер Ливанга удур база бир ээлчеглиг агрессчи үүлгедиин кылган. Ливан шериг командылалының төлээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, израиль артиллериязы Аркуб районну (Ливанның мурнуу талазында) боолаан.

Ливан шериглер боолаашкын-биле харылаан. Аткылажыышкын бүдүн чартык шак ажыг үеде үргүлчүлээн. Израиль артиллериязының боолааның түңнелинде Ливанның Рашейа-Фахар дээр көдээ сууру когаралга таварышкан. Көдээ суурнуң чурттакчыларының аразында балыглаткаңнар бар.

ЧАҢГЫС ЭП—АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ МАГАДЫЛАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаже гитлерлиг Германияның халдааның болгаш делегейниң ийиги дайынының эгелээнинден бээр 30 чыл болганынга холбаштыр Варшавага болган митингиге ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Польшаның маршалы М. Спыхальскийниң медеглээни болза, айыыл чок чорукту болгаш тайбыңны, Польшаның Одерде болгаш Нисте кызыгаарларының, Чехословакияның болгаш өске-даа эвилелчи чурттарның кызыгаарларының бузулбазын хандырары акы-дуңма социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эвии серемчилелдиг хайыралап, оларның эвилелин быжыглаарын бистерден негеп турар.

ПАП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, М. Спыхальскийниң демдеглээни: ГФР-де өжээнзирек чүткүлдер узуткаттынмаан. Дайынзырак герман империализмниң ёзузу ам-даа илереп турар. Маңаа холбаштыр Польшаның айыыл чок чоруунуң дугайында, Европаның өске-даа улустарының айыыл чок чоруунуң дугайында айтырыг мурнуку хевээр ам-даа чугула болуп турар.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле нийти-европа чөвүлел хуралын саналдаан Будапешт чөвүлел хуралы Европаның бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүүшкен перспективаны ажыдып турар деп, М. Спыхальский чугаалаан.

Польша бодунуң салым-чолун социализм-биле холбаштырган болгаш ооң хөгжүлдезинге база камгалалынга төлептиг салыышкынны доктаамал киирип турар дээрзин ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы демдеглээн. Польша бодунуң хамаарышпас чоруунуң болгаш айыыл чок турарының магадылалын делегейниң социалистиг күрүнези, тайбың камгалалында турар Совет Эвилели-биле эвилелдеп, Чехословакия болгаш ГДР-биле сырый кады хөделиишкинден, Варшава Керээзиниң кежигүннери акы-дуңма күрүнелер-биле, социалистиг бүгү чурттары-биле кады ажылдажылгадан көрүп турар. Бистиң системавыстың чаңгыс эвии, ооң камгаланыр аргазының быжыкканын экономиктиг харылзааларның калбарганын, даштыкы политика талазы-биле болгаш бистиң ажыл-чорудулгавыстың бүгү адырларынга эп-сеткил каттыштырылгазын тайбыңның камгалалының принципиалдыг чүүлү кылдыр санап турар бис.

Ол чаңгыс эпти быжыглап, империализмниң өжээнзирек болгаш агрессчи планнарынга удур демисешпишаан, социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжыышкынын кошкадырынче угландырган идеологтуг хоралакчы, үрегдекчи чоруктарга удур идегелдиг моондакты тургузуп турар.

Польшада албанның айап-чоруун кылып чоруп турар ЧССР-ниң Президентизи армия генералы Л. Свобода митингиге база чүве чугаалаан.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында болдунган аар-берге даржыктыг дуржулга ужун бистиң ийи чуртувустуң улустары улуг когаралды үндүрер ужурга таварышкан деп, Президент чугаалаан. Моон соңгаар ол болуушкуннарның катаптаарын кажан-даа болдурбазы-биле ийи чурттуң дараазындагы салым-чолунга эргежок чугула кичээндиргилерни ол дуржулгадан өөренип көөрүнге оларның бүрүн шиитпирлииниң ужуру-даа ында. Бистиң улустарывыс буржуаз чазактарның катап тургустунарын болдурбаан. Олар боттарының чурттарын чаа социалистиг ёзу-биле хөгжүлдүп турар. Чаа, быжыг үндезинге олар боттарының күрүнелериниң делегейде айыыл чок чоруун үндезилээн.

Герман фашизм бистиң ийи чуртувустуң улустарын бүрүн узуткаарынга белеткенип турганын, гитлерлиг Германияга удур чүгле Совет Эвилелиниң эрес-маадырлыг улуг демисели ол планнарны үзе шапканын уттуп болбас деп, Л. Свобода чугаалаан.

30 чыл мурнунда ээскуп үнген болуушкуннардан мындыг тодаргай болгаш маргыш чок түңнелди кылза чогуур—бистиң ийи чуртувусту хостаан болгаш оларның айыыл чок база хамаарышпас чоруунуң быжыг магадылалы болур Совет Эвилели-биле бистиң эвилел, найыралывысты хайыралап, моон соңгаар-даа быжыглаар, социалистиг өске-даа чурттар-биле эвилел, найыралды, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин моон соңгаар-даа быжыглаар. Варшава Керээзиниң камгалал организациязын, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде экономиктиг кады ажылдажылганы быжыглаар ужурлуг бис. Барыын Германияда чамдык күштер өжээнзирек чорукче, делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин эде көөрүнче кыйгырарын үргүлчүлеп турар ужурунда ол улуг ужур-дузалыг деп, Президент демдеглээн.

Социализмни улам ыңай быжыглаарынче болгаш бистиң чуртувусту улам ыңай хөгжүдеринче угландырган сорулгаларны бөгүн чиик эвес байдалдарга шиитпирлээр ужурга таваржып турар бис деп, Л. Свобода чугаалаан. Политика болгаш экономика талазы-биле таарыштыр каттыштырылганы чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс ол.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ЧССР ийи улустуң чаагай чоруу, бүгү делегейге социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктары дээш чедиишкинниг хөгжүлдениң оруу-биле моон соңгаар-даа чоруур.

ДЕП ЧҮЛ?

күрүне бачыттыг, ындыг күрүне кижи төрелгетенни бузуревес чорукче болгаш дайынче киир чыгап, делегейниң буянныг корум-чурумунче орукту моондактап турар» деп, ол профессор ыят чокка чугаалаан.

Реаксылыг теорияларның оон өске угланыышкыны — мондиализмниң үндезини база-ла күрүне суверенитединден ойталаары боор турар. Ниитилелдиң амгы байдалы ооң чаа херегледеринге дүүшпес апарган, амгы атомнуг чүс чылда дайынны болгаш бүгү-нитти узуткаашкынны делегей харылзааларында туруп турар «сандаргай үй-балай чорукту» «бүгү делегей тургузуу-биле» чүгле солааның түңнелинде болдурбайн барып болур, ындыг тургузуг күрүнеден дашкаар организациядан деткиткен турар ужурлуг дээр чүвени мондиализм нептередип турар.

Колдуунда америк буржуаз идеологтарның нептередип турары ындыг хоозун бодалдар үндезин барымдаа чок болгаш дайыннарның тыптып келириниң айыылын бодунда сиңирген, амгы делегейде чидириг кризистерниң алыс чылдагаанын бо хоозун бодал херекке албайн турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылдың июньда Москвага делегей Чөвүлел хуралының документилеринде демдеглээни-биле алырга, ол чылдагаан империалистиг күрүнелерниң политиказында, хамыктың мурнунда империалистиг кол күрүне — АКШ-тың дайынзырак чоруунда.

«Делегей күрүнезиниң» дугайында теория ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болур боттуг чүүлдеринге шуут чөрүшкек болгаш ылаңгыя Африкада, Азияда, Латин Америкада тыптып кээп турар национал күрүнелерни тургузарынче болгаш быжыглаарынче амгы чүткүлдерин тоомча чок көрүп турар. Ындыг болган ужурунда «делегей күрүнезиниң» дугайында теория эртем талазы-биле үндезин барымдаа чок болгаш реаксылыг.

Ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазынга суверенитеттиң дээжок улуг ужур-дузазын амыдырал бүзүрелдиг көргүзүп турар. Национал болгаш күрүне суверенитедин чаалап алыры база быжыглаары—удур дарлаткан улустарның империализмге демиселиниң эчис сорулгазы, антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг национал-хосталгалыг революцияларның тугу. Күрүне болгаш национал суверенитетти камгалаары база быжыглаары АКШ империализмиинң экономиктиг болгаш политиктиг эжелекчи чоруунга таваржып турар капиталистиг сайзыраңгай чурттарга база амыдыралчы чугула айтырыг боор турар.

Амгы байдалдарда ёзулуг национал болгаш күрүне суверенитеди дээш демисел улустуң суверенитеди дээш, ниитилелди социализмге үндезилээш, революстуг чаарты тургузар дээш демисел-биле чайлаш чок холбаалыг болур.

Адактың сөөлүнде суверенитеттиң принципиин чайгылыш чокка сагыырының байдалында чер кырынга тайбыңны камгалап база быжыглаар аргалыг, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының, чурт-девискээриниң бүрүн-бүдүн болурун хүндүлээриниң, иштики херектерге холгаарлашпастың принциптерин амыдыралга эң чедиишкинниг боттандырып болур.

Сөөлгү үеде, ылаңгыя Чехословакияда болуушкуннарга холбаштыр, Барыын таланың парлалгазы, а ол ышкаш пекин пропаганда болгаш ревизионисчи угланыышкынның ном үндүрер черлери социалистиг чурттарның аразында харылзааларга «кызыгаарлаттынган суверенитеттиң доктриназын» Совет Эвилели көдүрүп үндүрген дээр чүвениң дугайында хоозун бодалдарны болдунар-ла арга-биле тарадып турар. Ол хоралаан нүгүлдээшкинниң кол тегизи болза, ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципиин болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал боор турар.

Оон артык ыят чок хоп, нүгүлдү бодап тывары чегей-ле боор! Советтер чурту бодунуң догуннап келген баштайгы хүннериндең эгелээш, суверенитеттиң шынчы талалакчызы боор турар. ССРЭ бо принциптерни бодунуң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынга: социалистиг чурттар-биле-даа, колониалыг хамаарылгалыг чоруктан хосталган чурттар-биле-даа харылзааларга, капиталистиг чурттар-биле харылзааларга чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар.

Социалистиг чурттар күрүнелерниң бүрүн эвес, а кандыг-ла бир кезик чамдык суверенитеди дээш туржуп турар дээр таап бодаашкыннарның шиитпирлиг ойтур шаавары эргежок чугула деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болган сессиязынга демдеглээн. Улустуң шилип алган оруунче ажыт-чажыт, ажык кандыг-даа арга-биле халдаашкыннарга удур, ол орукта ону чайлады идер, социализмниң чаалап алыышкыннарын былаап хунаар дээн оралдажыышкыннарга удур ол орукту камгалаар эргеден артык долу утка-шынар суверенитет туруп шыдавас. Боттарының интернационалчы хүлээлгезинге болгаш кереэлиг хүлээлгелеринге шынчы өңнүктериниң дузаламчызынга улустуң далныр эргезин кым-даа казып шыдавас, а ооң өңнүктериниң ол улуска дузаламчы көргүзер эргезин кым-даа казып шыдавас.

Марксистер-ленинчилер национал болгаш бот-тускайлаң болур чоруктуң дугайында айтырыгны эреңгей ёзу барымдаалап көрүп болбас деп чүвени сананышаан, суверенитетти, национал эрге-ажыктарны интернационалчы эрге-ажыктарга кажан-даа удур тургуспайн келген. В. И. Ленин ол айтырыгны «юридиктиг утка-шынар тодарадыышкыннары кылыр деп ойнавайн, эреңгей тодарадылгалар «чогаатпайн», сарын төөгү-экономиктиг байдалдарны сайгара анализтеп турганы», ам көөр херек деп өөреткен. (Чогаалдарының бүрүн чыылдазы, т. 25, арын 259).

Амгы үеде, кажан делегей бот-бодунга удурланыышкак ийи системага башкаланган турда, социалистиг күрүнениң хамаарышпас чоруу болгаш суверенитеди дээрге, хамыктың мурнунда ооң капитализмден хамаарышпас чоруу, социализмниң оруу-биле баар, аңгы чок ниитилелди тургузар ооң суверенитеттиг эргези-дир. Социализм чурттарының интернационалчы сырый каттыжыышкыны ындыг суверенитетти хандырарынга бүгү хемчег-биле дузалап турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага делегей Чөвүлел хуралынга чыылган төлээлекчилери янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының принциптерин долу боттандырар дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырар дээш, делегейниң шиитпирлеттинмээн айтырыгларын чугаалажыышкыннарның аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээр дээш, улустарның хамаарышпас чоруунче болгаш суверенитединче, боттарының салым-чолун боттары шиитпирлээр оларның эргезинче империалистерниң халдаашкыннарынга удур, чурттар аразынга деӊ эргелиг калбак кады ажылдажылга дээш демиселге күженишкиннерин көвүдедиринче бүгү улустарны кыйгырган.

Б. ЖИРОВОВ.

ЛЕНИНЧИ СӨСТЕР

1920 чылдың март 8-те Москвага Сахалинден телеграмма келген. Владимир Ильичиниң адынга шуут чоруткан телеграмма-биле кады өске-даа даланштыг документилерни Улус Комиссар Чөвүлелиниң Даргазынга чедире берген. Телеграмманы кичээнгейлиг номчуп көргеш, Ленин көк өңнүг карандаш-биле «Удурланыышкынны чоруткан бе, Караханның харыызын бижиир» деп бижип каан.

Ол-ла хүн Даштыкы херектер улус комиссарының оралакчызы Лев Карахан ырак ортулукта тургустунган ааргерге байдалдың дугайын Георгий Чичеринге илеткээн.

Ол хүннерде Соңгу Сахалинге чүү-боор тургаңыл? Ильичиниң бодунга чоруткан телеграммада чүнүң дугайын чугаалааныл?

1920 чылдың январь ортан үезинде ортулуктуң соңгу талазынга колчакчыларның эрге-чагыргазын дүжүрген болганы большевиктер А. Цапко биле Г. Войтинский баштаан революстуг комитетти тургускан. Большевиктерниң чедиишкин-биле доозулган тура халышкынының дугайында медээ ол-ла дораан Японияга дыңналы берген. Сахалинниң мурнуу талазын болгаш Совет Приморьени эжелээн японнар боттарының тылынга, мырыңай кожа, революстуг Россияның эрге-чагыргазының догуннаашкынын бодаар безин хөөн чок турган. «Мисими» крейсерни болгаш «Микасо» броненосецти Отару порттуң далаш-биле чүдүрүп чоруткан. Ону база-ла даап бодап алган.

Владивостокка шериглер дүжүрериниң мурнундагызы ышкаш, Отаруда болгаш Иокогамада солуннар тура халышкынның үезинде япон чурттакчылар качыгдалга таварышкан, кылдыр херектиң байдалын ынчаар көргүспүшаан, Александровск-Сахалинскиде болуушкуннарны долгандыр шуугаазынны көдүрүп үндүрген. Сахалинниң ревкому ол төңгэлиг дамчыыр чугаа-соотту шиитпирлиг-биле хүлээвээн болгаш япон хамаатыларның айыыл чок чоруун магадылаарын Мурнуу Сахалинниң губернаторунга, Японияның даштыкы херектер министринге болгаш шериг министринге радио дамчыштыр дыңнатса-даа, ревкомнуң удурланыышкынын кичээнгейге албаан. Александровск-Сахалинскиде 40 япон өг-бүлени «камгалаары-биле броненосецти, крейсерни болгаш муң япон далай чадаг шерилин чоруткан...

Март 4-те япон адмирал шериглерин дүжүрерин оралдашкан, часкы дош кылын болган үжурунда эрикче чоокшулаар аргажок болган. «Мисими» биле «Микасо» Отарагаугла ээп келир ужурга таварышкан. Ындыг болза-даа агаарның байдалы экижиири-биле дораан эжелекчилер боттарының бодалдарын чедип алырын оралдажыр деп чүве чигзиниг чок турган.

1920 чылдың март 8-те Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Даргазынга сахалин большевиктерниң телеграммазында чугаалааны болза: «Шериглерни дүжүрериниң сорулгазы эжелээр дээни ол деп бодап тур бис. Эвилелчилерниң мурнунга удурланыышкынны илергейлеңер. Делегей ужурдузалыг хөмүр-даштың болгаш нефтиниң байлак үнер дөзүн эжеледирин болдуруп болбазын тайылбырлаңар. Моон соңгаар медээ бээр аргажок эпаарыыс магат чок...»

Даразында хүнде Даштыкы херектерниң улус комиссарыдының ажылдакчылары Лениниң айтышкынын ёзугаар Чичеринниң ат салган потаны япон чазакка чоруткан. Ында чугаалааны: «Россияга хамаарыштыр күчүлээшкинниң үүлгеттинген ол үүлгедиинге шиитпирлиг удурланмышаан, Россияның Совет чазаа ийи улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга эң дүүшкен турушту япон чазак ээлээр болгаш Россия-биле бодунуң харылзааларынга агрессиядан, халдаашкындан ойталаар база Совет чазактың шагда саналдап киирген тайбың чугаалажыышкыннарның оруунче киирер боор дээрзинге идегелден ойталавайн тур...»

Владимир Ильич бүгү байдалды тодазы-биле билип турган. Ол дээрезинде Сахалин ревкомга шуут шериг дузаламчызын көргүзер аргажок. Советтер чурту берге хүннерни чурттап эрттирип турган. Дипломаттыг шугумнарны ажыглаар, бүгү чүвени империалистерниң талазындан чаа агрессияның үүлгедииниң дугайын делегей билген турар кылдыр күүседир, эжелекчилерге удур хөй-ниитиниң бодалын көдүрүп үндүрер ужурлуг турган. Ыраккы Чөөн чүкке кайы-бир чурттуң кара туразында аажылаарын болдурбазын оралдашкан империалистиг күрүнелерниң аразында чөрүлдээлерин Ленин база барымдаалап турган.

Даштыкы херектерниң улус комиссарыады Сахалинде болуушкуннарның дугайын Лондонда, Парижте болгаш Стокгольмда америк элчиннерге, Ревельде англи чиңгине консулга, Парижте итали элчинге болгаш ол чурттарның даштыкы херектер министрлеринге дыңнаткан.

Совет чазактың шыңгыы удурланыышкыннары күзээн түңнелди берген. Япон эжелекчилерниң оор ёзу-биле халдаашкынының дугайын делегей билген. Японияның Коммунистиг партиязы «Солдаттарны доп-дораан шуптузун үндүрер!» деп лозуңну салган. Ажылчын организацияларның төлээлекчилериниң бүгү-япон съездизи «бүгү орус девискээрден шериглерни доп-дораан, кандыг-даа негелделер чокка үндүрерин» бодунуң чазаандан негээн. Ортулукту эжелээнинге удурланыышкын шимчээшкинни улам калбарып турган.

Аарыгдан чаа сегээн В. И. Ленин 1922 чылдың ноябрьда Коминтерниниң IV конгрезинге илеткел кылган. Конгресс «Соңгу Сахалинни империалистерниң эжелээниниң айтырыының талазы-биле» резолюцияны хүлээп алган.

Япон коммунистерниң төлээлериниң саналдап киирген резолюциязы орус Сахалинден империалистерни доп-дораан үндүрерин негээн болгаш Коминтерниниң IV конгрези ону чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

В. И. Лениниң инициативазы-биле тургускан болгаш Ильичиниң бодалын ёзугаар «фубер күрүне» болган турар ужурлуг Ыраккы Чөөн чүк республика Сахалин областы Ыраккы Чөөн чүк республиканың составынга киирген дугайын чарлаан болгаш «...даштыкы кайы-даа күрүнеге чурт девискээр талазы-биле кандыг-даа дүжүп бериишкинни болдуруп болбас» деп демдеглээн. А 1924 чылдың февраль 18-те Михаил Иванович Калинин Соңгу Сахалинни Приморье губернияның составынга киирер дугайында Бүгү-российаның Төп Күүсекчи Комитединиң доктаалынга ат салган.

Совет чазактың быжыг, чайгылыш чок туружу чедиишкинни чедип алган. Бүгү делегейге килеңнээшкинниң болгаш кайгаашкынның шуурганы эжелээн девискээрден үнүп чоруурунче япон эжелекчилерни албадаан болгаш 1925 чылдың май 15-те Соңгу Сахалинниң кырынга Советтер чуртунуң кызыл тугу база катап киискип үнген.

Евгений БАБКИН.

«Совет Эвилелиниң элчини» деп фильмни тырттырып турар

«Мосфильм» киностудияда А. болгаш П. Турларның сценарийин ёзугаар «Совет Эвилелиниң элчини» деп киночурукту тырттырып турар. Режиссёр-тургузукчузу Георгий Натансон, кол оператору Владимир Николаев.

Ленинчи большевиктер хүрээлелиниң кижизи Александра Михайловна Коллантай бистиң киновустуң маадыры Елена Николаевна Кольцова болган. Ооң амыдыралының төөгүзү магаданчыг. Хаан генералының урууу, хөреңгитен ызыгуурлуг Коллантай хып дээн аныяк чорааш-ла, мергежилдиг революсчу болу берген. Революция соонда Коллантай эң баштайгы улус комиссарларының бирээзи болган, ооң соонда Совет күрүнениң даштыкыга бүрүн эргелиг төлээзи — совет дипломатияның төөгүзүнде кара чаңгыс херээжен ол апарган» — деп, бодунуң чаа ол чогаалының дугайында Г. Натансон чугаалаан.

Кольцова кылдыр ССРЭ-ниң улустуң артизи Юлия Борисова ойнап турар.

Чогаадыкчы коллектив бо дүнүң ол ажылын В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан.

ЧУРУКТА: кинону тырттырып турары. Оң таладан солагай талаже — Елена Николаевна Кольцова болуп ойнап турар кижи ССРЭ-ниң улустуң артизи Юлия Борисова, швед үлетпүр хөреңгитени кылдыр ойнап турар артист Гуннар Цилинский, граф агыйы Рунгени көргүзүп ойнаан артист Ада Лундвер.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаы).

Базаар садыы

Өвүр райпозунуң баштаар чери дыштаныр хүннерде Хандагайты суурга базаар садыын доктаамал организастап келген. Садыгның мындыг хевири садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, саарылга планын күүседиринге дегүм болуп турар. Райпо бараан саарылгазының чартык чыл планын 150 хуу, август айның планын 130 хуу күүсеткен.

Август айның 30-де болгаш 31-де дыштаныр хүннерде элбек ассортиментилиг аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанарының базаар садыы болган. Ийи хүн Хандагайты суурнуң чурттакчылары 3 муң ажыг рубльдиң үлетпүр бараннарын болгаш аъш-чемин садып алган. Бухгалтер Валентина Дамбар, склад эргелекчизи Ольга Моңгуш олар базаар садыын эки организастап келген.

Беш чылдың дөрткү чылының эрткен айларында саарылга планын чедиишкинниг күүсеткеш, райпонуң мурнакчы ажылдакчылары респотребсоюзтуң баштаар чериңден акша шаңналдарын алган. Оларның аразында Х. Шавыраа, М. Зайцев, В. Дамбар 50-50 рубль-биле шаңнатган.

С. УСПУНДАЙ.

Редактор К. В. ДИИГА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1969—1970 өөредилге чылында Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезинге дараазында тускай эртемнер аайы-биле немелде сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Тудуг машиналарын септээр слесарьлар өөренир хуусаазы	2 чыл
Слесарь-сантехниктер	2 чыл
Бызаңчы-чазаныкчылар	2 чыл
Штукатур-малярлар	2 чыл
Дашчылар	1 чыл
Штукатурлар	1 чыл
Электрогаз-биле каннакчылар	1 чыл

Училищеге 8 чыл школазын доосказ кижилерни хүлээп алыр. А 7 класс дооскаңнарны дашчылар, штукатурлар бөлүүнге киирер. Училищеге кирген 7 класс билиглиг өөреникчилер 8 классты доозар болгаш сес чыл школазын дооскан дугайында херечилелди алыр. Ийи чыл хуусаалыг чөрлерге кирген өөреникчилер шилип алган тускай эртемниден аңгыда, ортумак эртемни база чедип алыр.

Училищеге өөренип киргеннерни хүнде 3 катап халас чемгерер, тускай ажылчын хеп-биле, чурттаар чер-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип турган үезин ниитти ажыл стажынга киир санаар. Училищени дооскан соонда тускай эртемниң аайы-биле организацияларже ажылдадып чорудар.

Тергиин эки өөредилгелиг доосканнарны техникумнарже азы, институттарже өөредип чорудар.

Училищеде тускай эртемнер аайы-биле техниктиг чогаадылга бөлгүмнери ажылдап турар. Культура бажыңы база бар. Ында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери (ийиги ырының, танцыларның, хыдыг болгаш үрер хөгжүмнүп, баянистерниң) доктаамал ажылдап турар.

Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хаак секциялары ажылдап турар.

Училищеге кирер кижилер өөредилге херекселдерин (кыдыраа, демир-үжүк, карандаш, готовальня, шугум, спорт хеви: трико, тапка) 8—10 класстың өөредилге номнарын четчелеп алыр.

Директорнуң адынга чорудар билдириишкините дараазында документилерни кожар: школа дооскаының дугайында херечилел, төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт, шеригге келдиртир дугайында херечилел (оолдарга), Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан медицина справказы, ВЛКСМ райкомундан шынзылга, школадан характеристика, төрелдериңден уругларын сөөредир дугайында хүлээлге, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер. Телефон 21-09.

Ленин дугайында ийи рассказ

ЧОННУҢ САГЫШ-СЕТКИЛИНДЕ

Кремльге олар албан эрттирип турганындан бээр хөй чылдар эрткен. Сергей Александрович Соколов биле Петр Сергеевич Пашков — Кремльдиң курсантылары чораанар. Кремльди, революцияның баштыңчызы В. И. Ленинни камгалаарын ол шагда Төрээн чурт оларга бүзүреткен турган.

Революцияның ол бүзүрелдиг солдаттары Совет эрге-чагырга дээш демиселдиң мурнуу одуруунга туржуп, Төрээн чурттуң мурнунга хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип келгеннер. Амы үеде С. А. Соколов Москвада, а П. С. Пашков Карелияда чурттап турар.

С. А. СОКОЛОВ.

Таңныыл-дээп болбас кижи

1919 чылдың мартта бистиң ийиги ротадан В. И. Лениниң квартиразын болгаш кабинедин камгалаары-биле таңныыл албанынга курсантыларны үзүп чоруткан. Оларның бирээзи болган мен.

Таңныыл албанының баштайгы хүнүн кончуг эки сактып алган мен. Таңныыл албанынга Пашков биле ийилээн 23 шакта барып кирген бис.

— Владимир Ильич биле Надежда Константиновна бажыңында. Мария Ильинична келбээн — деп, бистиң солаанывые таңныыл бистерге чугаалаан.

Таңныылдаашкынны хүлээп алган мен. Ийиги таңныыл коридорже кирер эжикти ээлеп алган. Улуском Чөвүлелиниң херектер эргелекчизи Бонч-Бруевичиниң кабинеди анаа турган.

Владимир Ильич Лениниң квартиразының чанынга таңныыл албаны эрттирерин эң хүндүлүг болгаш харысалгалыг хүлээлге кылдыр санап турган бис. Өөредилгениң баштайгы курузун эрткен курсантылар, партия кежигүннери ол албанны эрттирип турган чүве.

Ыржым. Өй-өйде Курантыларның кагыжын болгаш кирер эжикте таңныылдың кылажының даажын дыңнаар мен. Үе-шак ынчалдыр эртип туруп бээрге: «Таарымча чок шактарда таңныыл албанында кирген-дир мен. Ильич бажыңында, үе-шак орайтаан. Ону бо кежээ көөрүм-даа чегей-ле-дир» деп хомудай аарак бодап турган мен.

Курантылар дүнекиниң 12 шакты, ооң соонда 12 шак 15 минутаны каккан. Владимир Ильичиниң квартиразындан эжикче чоокшулаан базымнарны хенертен дыңнап каан мен. Кеткен хевимни эде туткулааш, карабинимни бутка деңнештир туткаш, «томаанныг» дээн байдал-биле туруп каан мен.

Эжик ажыттына берген. Бодунуң нуруудайында-за кедип чоруур костюмун кедип алган, бажын шала доңгайып алган, Ильич кичээнгейлиг кончуг үнүп келди. Улус оттуп келир ийе дээнинг, кончуг оожум базып үнүп келген. Арны бир-ле чүве бодаанаыг, сагышсыралдыг болган. «Мындыг орайда үнүп келир, ажыл-херээ-ле бар болган-дыр ийин» деп бодаан мен.

Таңныыл чүнүң дугайын бодап турганын Владимир Ильич билип каан хире, чүге дээрге ол меңээ хенертен мынча деп оожум чугаалаан:

— Үр болбас мен, эш курсант.

Чугаалааш, коридор таварты бодунуң кабинединче эрте берген. Коридорнуң ужунда өске таңныыл база көрүнүп келген. Ильич кабинединде баарды деп, аңаа караам-биле шиглеп, көргүзүп берген мен.

Кремльде ыржым. Дүн. Ынчалза-даа Ильич Улуском Чөвүлелинде. Ильич ажылдап орар, чүге дээрге чуртта дүвүренчиг болгай. 1919 чыл чоруп турган.

База бир ужуражыышкын... Март үште эртен эрте бистиң взвод Бүгү-российаның Төп Күүсекчи Комитединиң бажыңынче чорупкан, III Коммунистиг Интернационалдың бирги конгрези аңаа эртер ужурлуг турган.

8 шак 30 минута турда тус бүрүвүсте боттарывыстың таңныылдаар турушттарывысты ээлеп алган бис. Германиядан, Франциядан, Венгриядан, Кыдаттан, Австриядан, Польшадан болгаш өске-даа чамдык чурттардан делегаттар залче шуужуп кирип турган. Оларның чамдыктары коридорга саадап, чамдык кижилерин манагаьып турганзыг болган. Олар Владимир Ильичини манап турган хире.

Ооң харын коридорнуң бир ужунга хөй эвес бөлүк делегаттар-биле кады Владимир Ильич көстүп келген. Бир-ле чүвениң дугайын ол хандыкшылдыг чугаалап, хүлүмзүрүп чораан. Ол бөлүк эжикке чоокшулап келирге, Владимир Ильич аалчыларны залче имней аарак чалаан. Венгриядан келген делегат таңныылдап турган курсант чанынга келгеш:

— Бо кижи революцияның солдады ийнеп? — деп айтырган.

— Иет. Кызыл Армияның дайынчызы, курсант-тыр — деп, Ильич харыылаан.

Ол делегат чазык-чаагай хүлүмзүргеш, таңныыл курсантының куспактаарын күзеп, ооң чанынга чедип келген.

— Таңныыл кижи дээрге кижи дээп болбас кижи-дир — деп, Владимир Ильич шыңгыы чугаалаан.

Ол-ла дораан Владимир Ильич бодунуң шынзылга бижиин көргүскеш, ол делегат база шак ынчалдыр кылырын саналдаан. Венгриядан келген аалчы эгени бергеш, Ильичиниң залынга кирген.

* * *

П. С. ПАШКОВ.

Ол соруктуг-ла ажылдаан

Ильичиниң квартиразының болгаш кабинединиң чанынга таңныыл албанын эрттирерин эң-не хүндүлүг болгаш харысалгалыг албан-хүлээлге кылдыр санап турган бис деп, Сергей Александрович шын чугаалаан-дыр. Ол албан-хүлээлгени эрттирер алдарлыг болган ындыг кижилерни аныяк курсантылар чугаа санынында-ла онза кичээнгейлиг, хандыкшылдыг дыңнап турган. Олар Ильичини хүннүңне көрүп турган болгаш оларның дыка хейү-биле Ильич чугаалажып-даа турган болгай.

Мээң чугаалаарын күзеп турарым хүннүң дугайы бүгү кижилерниң сагыш-сеткилинде онза сиңниккен.

1920 чылдың майның бири. Бүгү-российаның субботниги чарлаан. Кремль курсантылары база аңаа эң идепкейлиг киришкен чүве. Ажыл эгелээриниң биче мурнуу чарында казарма бааргынга бисти чыскаапкан турда, бистиң чыскаалывыска Владимир Ильич чедип келгеш, мынча деп чугаалаан:

— Силерге каттыжып алырын меңээ база чөпшээреп көрүңер.

Бистиң курстарывыстың комиссары И. И. Борисов чыскаалышкан курсантыларның оң талакы бажынга барып туруп алырын Владимир Ильичиге саналдаан. Ол туружун барып ээлеп алгаш, Ильичиниң чугаалааны болза:

— Чүнү кылыр ужурлуурну меңээ айтып бээр силер.

Хөгжүм аялгазы-биле Кремльдиң кол шөлүнче углаңдыр чорупкан бис. Октябрь тулчуушкуннарының үезинден бээр-ле аңаа бок оваалаттынып, кандыг-ла бир турасаалдың артынчылары, чудуктар-даа чыткылаан чүве. Изиргендир ажылдап кирипкен бис. Балыглаттырып турган болгай дээш Владимир Ильичиже бүдүү үргүлчү көрүп. Владимир Ильич аар чүвелер көдүрө бээр ийне дээш коргуп турган бис. Курстар комиссары Борисов-биле кады чудук көдүргеш, ооң барып-барып чоон ужундан тудуп алганын көрүп кааш, курсантыларның бирээзи аңаа дузалажыр дей берген. Ильич ол дузадан шуут ойталааш, Борисов-биле база маргыжа берген. Курстар комиссары ол чудуктуң чоон ужундан тудуп алыр дей бээрге. Владимир Ильич ону мурнапкаш, орнун чайлап бербейн барган. Комиссар бузүредиксеп чугаалаан:

— Мээңии шын-на болгай, Владимир Ильич. Мен чээрби сестиг мен, а Силер бежениг болгай силер.

Владимир Ильич дүжүп бербээн:

— Аар чүвелерни менден хөйнү көдүрер апаар боор силер — деп, Ильич чугаалаан.

Ол олчаан туружун Владимир Ильич бербээн. Ол онза-ла соруктуг ажылдап турган болдур ийин! Барык бүгү чүүлдерни маң-биле кылып турган. Ильичини көргеш, оортан тудавас дээш бот-боттарывысты база эртир маңнажып турган бис.

Чапсар соонда Ильич бистерниң-биле кады база дагын ажылдап кирипкен. База дагын хандыкшылдыг, соруктуг, дүрген ажылдап турган. Лениниң канчаар ажылдап турганы мээң сагыш-сеткилимде ол-ла хевээр артып калган. Ооң соонда, Владимир Ильич бистиң казармавыска, клувуска кээп, бистиң-биле чугаалажып, аъш-чемивистиң кандыг байдалдыын сонуургап, көдээде төрелдериңер чүү деп чагаа бижип турар-дыр деп айтырып турда, ол-ла май бириниң хүнү, каан хүн, сеткил ханып ажылдаан Ильич карамзга ол-ла олчаан көстүп келир чораан.

„ШЫН" СОЛУННУ

ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

1970 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы бо чылдың сентябрь 1-де эгелей берген. Чагыдылганы даштыкы парлалгага октябрь 1-ге, Совет Эвилелиниң журналдарынга ноябрь 20-ге, төп солуннарга—ноябрь 25-ке чедир, Тываның иштики парлалгазынга—декабрь 25-ке чедир чорудуп болур.

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

«ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЫҢ ӨРТЭЭ: ЧЫЛДА — 6 РУБЛЬ; 6 АЙДА —3 РУБЛЬ; 3 АЙДА—1 РУБЛЬ 50 КӨПЕЕК.

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдырбас өжээн негенчилери» 11, 12.50, 2.40, «Далаш өгленишкин» 4.35, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Жижканың дайынчы тергезинге» 11.50, 13.50, «Угбазы Керри» 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10, «Фронт камгалалда турда» 3, «Героин» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыраккы чурттар» 15, «Аннычка» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чайгы кинотеатрга: «Өлүрукчу мастер» 17, 19, 21 шактарда.

Продуктуну шын шыгжаңар, аъш-чемни арыг-шевер белеткеңер

Бистиң шагда хоралыг чаңчылдар эвээш эвес турган.

Чаш уругларны бир хар чедип чорда кара хлеб-биле чемгерип өөредир деп чүвеге дыка хөй нелер шынап-ла бүзүреп турган. Иези хлебти дайнап-дайнап, ону эмискикке долдур тыраааш, эмиг эмер уругнуң аскынче суп каар чораан болгай. Дайнаан чүвезин биче боорга-ла ажый бээр, эмискин хирлени бээр, оларны сээктер үглей бээр.

Аяк-саваларын хайнып турар суг-биле, ногааларны хайындырган суг-биле чуур ажылды бажыц ээлери херээженнер херек чок болгаш артык үүле деп чораан.

Ам колхозчу тараачыннар шын эвес ол бүдүүлүк чаңчылды каггаан. Колхозчу херээженнерниң чаңгызы-даа дайнап алган чем-биле уруун чемгербес. Бажың буктары бар деп бүзүрээр чорук читкен. Ам санитар культуразын калбаа-биле нептередирин болгаш бодунуң амыдырал-чурттаалгаазынга арыг-шевериниң чурумун колхозчу бүрүзүнүң күүседир дугайын чугаалажып турар бис.

Ол чурумнуң аъш-чемге хамаарылгалыг кол-кол чүүлдери мындыг.

1. Продуктуларның үрелип-бакзыраар чоруун болдурбаңар. Ылаңгыя бакзыраачал продуктуларны эки ажаап кадагалаар дээш чайгы үеде бажыңыңар чанынга чер каскаш, чайын чем сугар черден кылып алыңар, ынчангаш ынаар кыжын доштан азы хардан мөөңнеп алыңар. Картофельди болгаш ногааларны курган сериин черлерге (шала алдынга) ажааңар.

2. Огородтан чаа казып алгаш, чигге чиир ногааны (огурец, согуна, салат, морковь, репа болгаш өскелерин-даа) чиириниң мурнунда хайындырган суг-биле чуп алыңар. Ооң соонда кырыынче хайнып турар сугдан саарыңар. Ногаа тарыыр чериниң хөрзүнүнде хыл курттарының чуургалары болгаш янзы-бүрү бактериялар — микробтар эвээш эвес бар.

3. Хлеб, далган, крупа, саржагны сээктерден, таракааннардан, күскелерден камгалалдыг, курган черлерге тургузуңар.

4. Продуктуларга дээп, ооң биле чем кылыр мурнунда холуңарны саваңныг чылыг суг-биле эки чуңар, хирлиг холга айыылдыг ааарыгларны сээкүдер микробтар эвээш эвес турар деп чүвени утпаңар.

5. Чем белеткеп турганда, арыг-шевер болурун сагыңар: ону эки сиврип турган чуп каан чем кылыр столга белеткеңер; продуктуларны арыг бижек-биле кезиңер. Чем кылыр черни болгаш чем каап чиир саваларны изиг суг-биле чуңар.

6. Чаңгыс савадан чем чивеңер: өг-бүлениң кежигүн бүрүзү тус-тус аяк-савага чем чиир ужурлуг.

7. Холдарыңарны чунуп албайн, хирлиг хеп-биле столга кажан-даа олурбаңар: чемненир мурнунда холдарны көөрге арыг-даа болза, эки саваңнап чуңар. Дыка хирлени берген хевиңерни уштуңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-12, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60 бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—00706